

AYLIK COĞRAFYA KEŞİF DERGİSİ

ATLAS

SAYI: 361 - MAYIS 2023 FİYATI: 49.90 TL (KKTC FİYATI 62.00 TL) NO: 2023/05

UZUN BEYAZ BULUTUN ÜLKESİ

Yeni Zelanda

AKDAMAR ADASI

PEMBE BAHAR

ÇORUH VADİSİ

YUSUFELİ BOĞULDU

AFRİKA'DA BİR KÂŞİF PAŞA | YILIN BASIN FOTOĞRAFLARI | HALK TAKVİMİ: HIDIRELLEZ

EDİTÖRDEN

ÖZLEM NUMANOĞLU
ozlem@doganburda.com

SONSUZ DÖNGÜ

"Her ağacın düşmanı, çok azının avukatı vardır."

- J.R.R. Tolkien

İstanbul'da ilkbahar kısa sürüyor, onu yakalamak için şehirdeki küçük parkların müdavimi olmak gerek. Şu günlerde Gülhane Parkı'nın gökyüzüne tırmanan çınarları uykularından uyandı uyanacak. İmparatorluk görmüş bu yaşlı devlerin eğri büğrü kollarına, göç defterini kapatmış gri balıkçıllar yuva yapmış. Uzun, kambur boyunlarını geriye çekip yerdeki insancıkları izliyor, arada bir çığlık koyveriyor ve heybetli kanatlarını açıp bir ağaçtan ötekine konuyorlar. Ağaçların ayaklarının dibinde renk renk laleler yerlerini almış. Etraflarına naylon çitler çekilmiş bu yıl, üzerlerine oturup fotoğraf çektirenlerden korunabilmeleri için…

Taksim Gezi Parkı'nda ise ağaçların dibinde tek tük mantar bitmiş. Parkın girişindeki polis bariyerlerinin ardında bir zarif erguvan, mor çiçeklerini yere dökmüş. Biraz ileride azametli bir fıstık çamı gövdesini yola kadar eğmiş, geleni geçeni selamlıyor. Çok yakınında kış yorgunu bir solgun palmiye, sıcağı özlüyor. Dört yanda çiçeklenmiş meyve ağaçları, yere inmiş pembe-beyaz bulutları andırıyor, J. R. R. Tolkien kitaplarındaki kutsal Elf ağaçlarını getiriyor aklıma...

32

TURGUT TARHAN

Akdamar Adası'nın çiçeklenmiş badem ağaçları...

Yüzüklerin Efendisi serisinin unutulmaz yazarı Tolkien, kendi sözcükleriyle "bitkilere ve her şeyden önce ağaçlara âşık"tı ve bütün çalışmalarında düşmanlarına karşı hep ağaçların tarafını tutmuştu. 1962 tarihli bir mektubunda, yatağından bile görünen büyük bir kavak ağacını anlatır. Kavağı sevmekte, bu yüzden onun için kaygılanmaktadır Tolkien. Bir gün hoyratça kesilip sakatlanır kavak ama cesaretle büyümeye, yeni dallar vermeye devam eder. Sonra Tolkien'in tabiriyle "aptal bir komşu" çıkar, ağacı devirmeye ant içmiş gibidir. "Her ağacın düşmanı, çok azının avukatı vardır" yazar mektubunda ve ekler: "Genellikle bu nefret akıldışıdır, -kendisini sözde akılcılıkla gizlese de- büyük ve canlı olan, kolayca ehlileştirilemeyen ve yok edilemeyen her şeye karşı duyulan bir korkudan ileri gelir."

Bu ayın Atlas'ı Yeni Zelanda'dan Çoruh Vadisi'ne geniş bir coğrafyada gezinirken, Tolkien'in bu dünyanın bir izdüşümü olarak yarattığı Orta Dünya'nın harikulade çayırlarını ve gaddarca katledilen ağaçlarını da hatırlatan manzaralar sunuyor.

Şimdilerde ağaçlar bütün görkemleriyle uyanıyor, acının ve kederin üzerini bir bulut gibi örtüyor ve doğanın sonsuz döngüsünü, insanın gelip geçiciliğini ve yaşamın güzelliğini kendi dillerinde hatırlatıyor. Mutlu baharlar, iyi okumalar.

www.atlasdergisi.com / atlas@doganburda.com

/ATLASDergisi @atlasdergisi @AtlasDergisi /AtlasDergisi

MEHMET İLBAYSÖZÜ

DÜNYANIN GÜNEY UCU

Neredeyse Antarktika'nın yanı başında, her şeye uzak bir adalar topluluğu Yeni Zelanda. Uzun beyaz bulutun izinde dünya haritasının güneyine iniyoruz. Mehmet İlbaysözü yazdı ve fotoğrafladı.

BİR BAKIŞTA

YUSUF ERKAN

ARILARIN DAĞ EVİ

Geçen sayımızda yaban arılarına geniş yer ayırmıştık. Bu sayıda antik dönemden yakın geçmişe kadar Toroslar'da birer kule gibi yükselip bal arılarına ev olan serenlere bakıyoruz. Yusuf Erkan yazdı ve fotoğrafladı.

YASIN AKGÜL

DELİK DEŞİK ÇORUH

Baraj ve hidroelektrik santrallerle bir yapay göller zincirine dönüşen Çoruh Vadisi'nde son olarak Artvin Yusufeli sulara gömüldü. Türker Erşen'in araştırması, Yasin Akgül'ün fotoğraflarıyla...

ALL ABOUT HISTORY
VIKING KÂŞİFLER
KİTAP AYRACI HEDİYE!
VİKTORYA'NIN İMPARATORLUĞU

MUHTEŞEM BİR POSTER HEDİYE!
ALL ABOUT SPACE
EVRENİN 100 HARİKASI
UZAY ELBİSELERİNİN TARİHİ

ATLAS
UZUN BEYAZ BULUTUN ÜLKESİ
Yeni Zelanda

Auto Show
4 ELEKTRİKLİ ALTERNATİF
YOK BÖYLE BİR FERRARİ

burda
EŞSİZ BİR Gelinlik modeli
Elbiseler

Capital
EN MUTLU İŞ YERLERİ

CEOLIFE
CEO'NUN YAŞAM AJANDASI

2960 TL değerinde 5 tam sürüm
CHIP
Windows 11 ULTRA Edition
MALWARE'LERİ KOLAYCA TESPİT EDİN
WINDROID

elele
Almila Ada
Astroloji
ÖZEL SAYISI

ELLE
MODANIN BAHAR ÇAĞRISI
BAR REFAELİ

evim
İLKBAHAR EVLERİNE STİL+ÇÖZÜMLER

formsanté
21 GÜNLÜK FORMA SOKAN PROGRAM
Selülit karşıtı YÖNTEMLER
YUMURTALI TARİFLER

30 POSTER 50 STICKER + DEFTER
heygirl
JENNA
KAHRAMAN KANKALARI!

ASTEROİT KUŞAĞI NASIL OLUŞTU?
HOW IT WORKS
BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ

LEVEL
RESIDENT EVIL 4
VR 2

İSTANBUL LIFE
İSTANBUL'UN KAYBETMEK İSTEMEDİĞİMİZ 20 KÜLTÜR VARLIĞI
DÜĞÜN REHBERİ

LEZZET
ASIRLIK LEZZET
HÜNKÂR BEĞENDİ
EĞLENCELİ ÇOCUK YEMEKLERİ

MAISON FRANÇAISE
yeşil KUTLAMA

POPULAR SCIENCE
TÜRKİYE
JUICE GÖREVİ

TRAVEL
Bahar enerjisi
MÜNİH
BELÇİKA
MİLANO

YACHT
Mavi Yolculuk zamanı
ABSOLUTE 56 FLY
KINDA
MONTENEGRO

DB
DOĞAN BURDA DERGİ

İÇİNDEKİLER

SAYI:361 / MAYIS 2023

32
PEMBE BAHAR

ATLAS

DB
DOĞAN BURDA DERGİ

Yayıncı
Doğan Burda
Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A. Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Yönetim Danışmanı
Ferhan Kaya Poroy

Yayın Danışmanı
Mehmet Yaşin

Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Özlem Numanoğlu

Yazı İşleri Müdürü
Mustafa Türker Erşen

Görsel Yönetmen: Tolga Çoruh
Görsel Tasarım: Fatih Kubilay Tural

Yazı Kurulu
Doç. Dr. Yıldırım Güngör, Selim Kaya, Ahmet Emre Kütükçü, Selcen Pirge, Kansu Şarman, Dr. Umut Yıldız

Kurumsal İletişim Müdürü: Funda Demirci Ayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 577 31 56
atlas@doganburda.com www.atlasdergisi.com

Yönetim
Üretim Planlama Direktörü (Tüzel Kişi Temsilcisi): Yakup Kurtulmuş
Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol
Finans Direktörü: Didem Kurucu
Dijital İçerik Direktörü: Eren Demir

Reklam
Reklam ve Etkinlik Grup Başkanı: Ali Erman İleri
Grup Başkan Yardımcısı: Seda Erdoğan Dal - Işıl Baysal Turan
Satış Koordinatörü: Burcu Kevser Karaçam - Hülya Hankendi - Şerife Dökmetaş
Satış Müdürü: Mürvet Yılmaz
Bölgeler Proje Müdürü: Şelçuk Ergenç
Bölgeler Reklam Müdürü: Hülya Erdoğan
Tel: 0 212 336 53 72
Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka Tel: 0 212 336 53 61 - 62

Rezervasyon: Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59
Hedef Sayfalar Reklam Koordinatörü: Aysel Şener Tel: 0 212 336 53 75

Ankara Reklam Satış Koordinatörü: Sezinur Balıkçıoğlu
Ankara Reklam Satış Müdürü: Beliz Balıbey Tel: 0 312 577 31 56

Etkinlik ve Marka Yönetimi
Etkinlik ve Proje Koordinatörü: Nihal Ayan *nayan@doganburda.com*
Marka Müdürü: Aslıhan Sever *asever@doganburda.com*

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz
Almanya: Michael Neuwirth
Tel: +49 89 9250 3629, *michael.neuwirth@burda.com*
Avusturya/İsviçre: Christina Bresler
Tel: +43 1 230 60 3050, *Christina.Bresler@burda.com*
Fransa/Lüksemburg/Belçika/Hollanda: Marion Badolle-Feick
Tel: +33 1 72 71 25 24, *marion.badolle-feick@burda.com*
İngiltere/İrlanda: Jeannine Soeldner
Tel: +44 20 3440 5832, *jeannine.soeldner@burda.com*
ABD/Kanada/Meksika: Salvatore Zammuto
Tel: +1 212 884 48 24, *salvatore.zammuto@burda.com*
Yunanistan/Portekiz/İspanya/Hindistan/Asya: Jessica Loose
Tel: +49 89 92 50 2468, *jessica.loose@burda.com*
İskandinav Ülkeleri: Ulrik Brostrom
Tel: +45 2328 9769, *ubr@jbmedia.dk*

Yönetim Yeri
Kuştepe Mahallesi, Mecidiyeköy Yolu Caddesi No: 12
Trump Towers, Kule 2, Kat: 21, 34387, Şişli, İstanbul
Tel: 0 212 410 32 00 **Faks:** 0 212 410 35 81

Baskı
Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1. Cad. No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 • **Fax:** (0216) 365 99 07-08
Sertifika No: 42716

Dağıtım
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.

Yayın Türü: Ulusal, Aylık

FIPP üyesidir

DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com
DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
abone@doganburda.com - www.doganburda.com
Her gün saat 9.00 - 22.00 arasında hizmet verilmektedir.

YERYÜZÜ NOTLARI

YUSUFELİ, ARTVİN

Boğulmaktan kurtulmak

Çoruh Vadisi'nin barajlarla değişen çehresine Artvin'in sular altında kalan Yusufeli ilçesi de eklendi. Nisan ayı başında ilçeye bağlı Tekkale Köyü'nü ziyaret eden fotomuhabiri Yasin Akgül, "Köy kısmen su altındaydı, kalan bölümlerinde de taşınabilir her şey götürülmüş ve sökülmüştü, suyun gelmesi bekleniyordu" diyor. Köye 7 kilometre mesafedeki eski manastır ise izole konumuyla baraj gölüne gömülmekten kurtulmuştu. "Bu uzak ve el değmemiş yerdeki manastır heybetiyle beni şaşırttı. İçiyse tamamen harap haldeydi. Oysa iyi bir restorasyonla ziyarete açılmasının bölgeye olumlu katkısı olur" diyor Akgül. Tekkale Manastırı, yöredeki ortaçağ manastırlarının tipik özelliklerini yansıtıyor. 9'uncu yüzyılda Gürcü Kralı David tarafından yaptırılan bu yapı topluluğunun özünde bir rahibe okulu olduğu düşünülüyor. Çan kulesi, yemekhane, seminer odası ve şapelden oluşan dört farklı yapısı nedeniyle tarihte olduğu gibi günümüzde de "Dört Kilise" deniyor manastıra, cephesinde kabartmalar, geometrik ve bitkisel motifler görülüyor (devamı Atlas Raporu'nda).

YASİN AKGÜL / NİSAN 2023

Eski manastırda oldukça bozulmuş olsa da freskli ve doğal boyadan süslemeler bulunuyor.

STEVE MCCURRY SERGİSİ

Duvarda koşan...

Çin'in Henan eyaleti... Amerikalı fotoğrafçı Steve McCurry'nin 2004 yılında çektiği ünlü karesinde genç bir Budist keşiş, diğer keşişlerin üzerinden duvar boyunca koşuyor. Bu tür egzersizler Şaolin Manastırı'ndaki yaşamın bir parçası, çünkü burası Şaolin Kung Fu'nun merkezi. Manastırın başlıca amaçlarından biri de bu dövüş sanatı pratiğini geliştirip mükemmelleştirmek ve din adamlarının bedensel ve zihinsel yeteneklerini birlikte geliştirmek. Steve McCurry, Tibet ziyaretinden sonra Budizme ilgi duymaya başladı ve dünyada Budizm'in etkili olduğu başka bölgelere de gitti. McCurry fotoğrafları, şu günlerde İstanbul Sinema Müzesi'nde (devamı Panorama'da).

STEVE MCCURRY

KONSTANTİNİYYE 1919

İşgal altındaki başkent

Galata Kulesi'nde dalgalanan Britanya bayrağı ya da Huber Köşkü civarında İngilizce, Fransızca, Yunanca ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış hız sınırı tabelası... Yıl 1919. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü tükenmiş, başkenti Konstantiniyye (İstanbul) de İtilaf Devletleri'nin işgali altında. İngiliz, Fransız ve İtalyan ordularının cirit attığı kent, tarihinin en sıra dışı ve çalkantılı dönemlerinden birini yaşıyor ve her adımda böylesi manzaralara sahne oluyor. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, cumhuriyetin 100'üncü yılını bağımsızlık mücadelesinin kıvılcımını çakan o günlere ışık tutan "Meşgul Şehir: İşgal İstanbul'unda Siyaset ve Gündelik Hayat, 1918-1923" sergisiyle karşılıyor (devamı Panorama'da).

FOTOĞRAFLAR: BİRLEŞİK KRALLIK SAVAŞ MÜZELERİ ARŞİVİ

COIFFURE

PANORAMA

BİLİMSEL ADI EMİN BEY

Eski Dünya serçeleri ailesinden bir kestane serçesi... Kenya'da ağaca tünemiş ve ismine yaraşır şekilde zahmetsizce kamufle olmuş. 11 santimlik boyuyla türünün en küçük örneği. Sudan'dan Tanzanya'ya Doğu Afrika'da yaşıyor ve kurak savanlardan papirüs bataklıklarına farklı habitatlarda görülüyor. Bilimsel adı *Passer eminibey*... "Emin Bey" kısmı, Alman asıllı Osmanlı valisi Mehmet Emin Paşa'dan ileri geliyor. 19'uncu yüzyıl sonlarında Ekvatoral Afrika'da yüzlerce hayvan ve bitki türü toplayan Emin Paşa, bu örnekleri Avrupa'daki müzelere göndermiş ve bazı türlerin ilk kez bilimsel düzeyde tanımlanmasını sağlamıştı. Emin Paşa'nın topladığı ve Dr. Hartlaub'un tanımladığı kuşlardan biri de kestane serçesiydi. O dönemde kimselerin kolaylıkla girip çıkamadığı Uganda gibi uzak Afrika ülkelerinin pek çok güzel kuşu Emin Paşa tarafından dönemin bilim otoritelerine sunuldu ve *Emini*, *Sorella eminibey*, *Passer eminibey*, *Salpornis salvadori emini*, *Spermospiza ruficapilla*, *Ploceus castanops* ve *Glareola emini* gibi yeni cins/türler literatüre onun adıyla girdi. Ancak dönemin pek çok kâşifi gibi ne yazık ki Emin Paşa da Afrika'daki Batı sömürgeciliğinde rolü olan isimler arasındaydı (devamı Tarih sayfalarımızda).

GERARD SOURY/GETTY IMAGES

Paris'ten scooter yasağı

KENT

Ülkemizde de kazalar ve park sorunları sebebiyle bir süredir tartışma ve yasaklara konu olan kiralık elektrikli scooter'lar, Fransa'nın başkenti Paris'te halk oylamasıyla 1 Eylül itibarıyla yasaklanıyor. Oylamaya katılım aslında düşüktü ama katılımcıların yüzde 89'u scooter'ların yasaklanması için oy kullandı. Paris'te scooter karmaşası sebebiyle operatör sayısı üçe indirilmiş, hız ve park düzenlemesi getirilmişti. Yasağa karşı çıkan operatörler, kullanıcıların 18 yaşından büyük olması, trafik ihlallerinin tespiti için plaka düzenlenmesi ve scooter'ları birden fazla kişinin kullanmasının önlenmesi için düzenlemeler öneriyordu. 2021'de ülkede scooter kaynaklı kazalarda 24 kişi öldü, 2022'de de Paris'te üçü ölümcül 459 e-scooter kazası kayda geçti.

CHESNOT/GETTY IMAGES

Kiralık scooter'lar, Louvre Müzesi gibi turistik noktalarda yaygın kullanılıyor.

ASTRONOMİ

AY TOPRAĞIYLA ÜS

Chang'e-5, Ay'ın yakın yüzüne iniş yapıyor.

ÇİN ULUSAL UZAY İDARESİ

Çin, taykonotların Ay'da uzun süre kalabilmesi için burada bir araştırma üssü kurmayı amaçlıyor. Beş yıl içinde hayata geçirilmesi tasarlanan üs için Ay toprağını kullanarak tuğla yapabilecek robot üzerinde çalışılıyor. Çin, 2020 yılındaki Chang'e-5 misyonuyla Ay'ın yakın yüzünden toprak örnekleri toplandığını açıklamıştı. Sıradaki hedef, 2025'te yapılacak yeni misyonla Ay'ın bu defa uzak yüzünden toprak örneği alınması. Ve 2028'deki Chang'e-8 misyonuyla da tuğla yapan robotun üs inşası için Ay'a gönderilmesi amaçlanıyor.

EPİDEMİYOLOJİ

Koronavirüs salgını gerçekten de Çin'in Vuhan şehrindeki deniz ürünleri pazarında mı başladı? Çin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi üç yılın sonunda bilimsel verileri açıkladı. Artık şu kesin: Pazarda COVID-19'a yol açan virüs tespit edildi. Peki, ya virüsün kaynağı ne?

Şubat 2021... Koronavirüste tecrit günleri. Lizbon'da bir mezarlıkta iki COVID-19 kurbanı tepeden tırnağa önlem almış görevlilerce defnedilecek.

PATRICIA DE MELO MOREIRA / AFP / GETTY IMAGES

Çin'den beklenen COVID-19 verileri

Koronavirüs salgını Aralık 2019'da başladığında kaynağı bilinmiyordu. İnsanlarda görülen ilk vakaların ortak yanı, bu kişilerin Çin'in Vuhan kentindeki deniz ürünleri ve vahşi yaşam pazarına girip çıkmış olmasıydı. İlerleyen gün ve aylarda yeni koronavirüsün bu pazarda satılan yarasa, pangolin gibi yaban hayvanlarından insana geçmiş olabileceği ileri sürüldü. Pazar, 1 Ocak 2020 günü kapatıldı ve şüpheler doğrulanamadı. Aradan geçen üç yılda da COVID-19 hastalığına yol açan SARS-CoV-2 virüsünün kaynağı tespit edilemedi. Nihayet bu yılın ilk aylarında, Çin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi Vuhan'daki pazarın kapatılmasını takip eden günlerde mekândan toplanan yüzlerce örneğin biyolojik analizini açıkladı. Çin'in "açıklanması neden üç yıl sürdü" denilerek kuşkuyla bakılan ve uluslararası bilim insanlarınca da teyit edilen araştırmasını en sonunda saygın bilim dergisi *Nature* yayımladı.

Bilim insanlarına göre, virüs pazara bir hayvan değil, enfekte bir insan tarafından getirilmiş olabilir.

Çinli bilim insanları, 1 Ocak 2020'den itibaren pazardan 923 çevresel sürüntü örneği alındığını (ahırlar, yüzeyler, kafesler ve makinelerden) belirtiyor. 18 Ocak 2020'den itibaren ise 18 ayrı tür hayvana dair 457 örnek toplandı (buzdolabı ve dondurucularda kalmış hayvan kalıntıları, sokak hayvanları ve bir akvaryumdan). Laboratuvar incelemesinde, 73 çevresel sürüntü örneğinde SARS-CoV-2 tespit edildi. Ancak "çevresel" kelimesi, bu örneklerin hiçbirinin doğrudan hayvanlara ait olmadığını anlatıyor. Örnekler, pazardaki hayvanlara dair bilgiler içeriyor, ancak virüsünün kaynağı olarak belli bir türü işaret etmiyor. Çinli araştırmacılar da, keşiflerinin salgının nasıl başladığına dair kesin kanıt sağlamadığının altını çiziyor ve "çevresel örnekler hayvanların enfekte olduğunu kanıtlamaz" diyor. Çünkü virüs pazara bir hayvan değil, enfekte bir insan tarafından da getirilmiş olabilir. Bu önemli veri seti üzerindeki uluslararası çalışmalar sürüyor. Ancak COVID-19'un sırrı hâlâ çözülmedi ●

HECTOR RETAMAL/GETTY IMAGES

Vuhan'daki pazarlara bir örnek, 15 Nisan 2020.

PALEONTOLOJİ

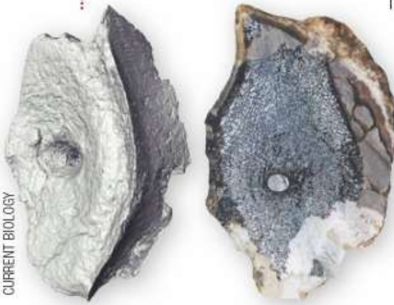
Kitlesel yok oluşun ardından Spitsbergen'de yeni türler ekolojik roller üstlendi. Bugün adada kutup ayıları ve sularında beluga balinaları görülüyor.

EN YAŞLI DENİZ SÜRÜNGENİ

Norveç'in Svalbard Takımadaları'na bağlı Spitsbergen Adası'nda deniz sürüngenlerinin bilinen en eski fosilleri bulundu. Kuzey Kutup Dairesi içinde derin bir fiyordun kıyısı boyunca uzanan ada, bir nehir kanalında keşfedilen 250 milyon yıllık ihtiyozor kalıntılarıyla bilim dünyasına sürpriz yaptı. Boyları 21 metreyi bulabilen ihtiyozorların dev cüsseleri, okyanuslarda sadece balinalar tarafından aşılabildi. Bilim insanları fosilde kuyruk bölgesinde 11 omur tespit etti, ki bu da söz konusu ihtiyozorun nispeten küçük; yaklaşık 3 metre boyunda olduğunu gösteriyor. Kendisi muhtemelen mükemmel bir avcıydı ve adayı domine etmişti. *Current Biology*'de yayımlanan çalışma, türün karadan suya geçiş sürecine dair yeni bilgiler verecek olmasıyla da önem taşıyor.

Balık ve kalamarla beslenen, yunusa benzeyen ihtiyazor.

İhtiyazor fosilleri.

O DA MASUM DEĞİL

Islak mendiller her kullan-at ürün gibi doğaya bir yük. Plastik içeren ürünün önümüzdeki yıl İngiltere'de yasaklanması planlanıyor. Gerekçe, su kalitesinin iyileştirilmesi. Zira biyolojik olarak parçalanamayan maddeler içeren ıslak mendiller klozetlere atıldıklarında kanalizasyon sistemlerinde büyük atık kütleleri oluşturuyor, kanalları tıkıyor ve bu da milyonlarca sterlinlik temizlik maliyeti çıkarıyor.

KİTAP ATLASI

KADİM MUTFAK

Ünlü Fransız Asurbilimci ve kadim Ortadoğu dinleri uzmanı Jean Bottéro, *Dünyanın En Eski Mutfağı*'nda MÖ 1700'lere tarihlenen ve 40'a yakın yemek tarifini içeren üç kil tablet üzerinden antik Babil'in yemek kültürünü inceliyor. Bottéro, pişirme teknikleri, şölen yemekleri, ölüm ve yaşamın sofraya yansıması, içecek kullanımı gibi başlıkları inceleyerek "uygarlıkların beşiği" dediğimiz Mezopotamya'dan günümüze ışık tutuyor. Eski Mezopotamyalılarla yemek yeme imkânımız yok, ama belki de o yemekleri günümüzde bu bölgenin çağdaş temsilcilerinde tadabiliriz. ***Yapı Kredi Yayınları***

AĞACIN DİLİ

300 yaşında Tristan isimli bir ağacın günlüğü... Tristan, insanlarla geçirdiği uzun yıllarda onların tüm duygularını deneyimlemiş bir armut ağacıdır. Sert bir fırtınanın ardından devrilir ama bilinci hayatta kalır ve zihninin derinliklerinde bir yolculuğa çıkar. Didier van Cauwelaert'in bir ağacın dilinden yazdığı *Bir Ağacın Günlüğü*, tabiata, dünyaya ve insanlara yeni bir gözle bakmaya aracılık ediyor. ***Kafka Kitap***

Tam 3 yıldır karbon ayak izimizi dengeliyoruz!

Yemeksepeti olarak, sektörde ilklere imza atmaya devam ediyoruz.

3 yıldır Ege Orman Vakfı iş birliği ile doğaya kazandırdığımız Yemeksepeti Ormanlarının yanı sıra, bu sene aldığımız Verified Carbon Standard sertifikalı 14 bin tonluk karbon kredimiz ile ofis, depo ve saha operasyonlarımızdan kaynaklanan karbon ayak izimizi dengeliyoruz.

Her zaman söz verdiğimiz gibi, yarınlarımızı ve doğamızı korumak adına çalışmalarımız devam edecek!

Yemeksepeti

Doğrulanmış Karbon Birimleri (VCUs)

13496-506495489-506499105-VCS-VCU-355-VER-TR-1-363-01092010-31122010-0

13497-506499106-506500488-VCS-VCU-355-VER-TR-1-363-01012011-31122011-0

Kaplanların direnişi

Hindistan'da kaplan avı Batılılar arasında da popülerdi. Avlara katılanlardan biri de İskoç sessiz film yıldızı Ella Atherton'dı, 1939.

RAJPIPLA/ATHERTON ARCHIVES/GETTY IMAGES

BİYOÇEŞİTLİLİK

Dünyadaki kaplanların yüzde 70'inden fazlasına ev sahipliği yaptığı düşünülen Hindistan'da 50 yıldır sürdürülen koruma programı sonuç veriyor.

3167

Hindistan'daki kaplan popülasyonu

1875 ve 1925 yılları arasında Hindistan'da 80 bin kaplanın öldürüldüğü sanılıyor. 1960'lara gelindiğinde, ülkenin ulusal hayvanı olan kaplanların sayısı iyice azalmıştı. Nihayet 1973 yılında, Başbakan İndira Gandi döneminde Kaplan Projesi adlı bir koruma programı başlatıldı. Kaplan avı yasaklandı ve köylerde ahaliye kaplanların önemi, onlarla nasıl yaşanabileceği anlatıldı. Uzun yıllara yayılan bu çalışmaların meyvesi olarak, 2006 yılında kaplan sayısı artışa geçti.

Kaplanlar kuzeydeki Şivalik ve Gangetik ovalarını ve orta kesimlerdeki Madya Pradeş ve Maharaştra eyaletlerinde daha önce görülmedikleri bölgeleri ziyaret etmeye başladı. Ülkede en son sayımın yapıldığı 2019'dan bu yana kaplan sayısı 200 artışla 3 bin 167'ye çıktı. Ancak haberler hep iyi değil… Örneğin, Gat Dağları'nın batısında kaplanlar azalıyor, bazı bölgelerdeyse -koruma alanlarında dahi- tükendiler. Özellikle Carkand ve Andra Pradeş eyaletlerinde ciddi koruma önlemleri gerekiyor.

Yasadışı vahşi yaşam ticaretine karşı geniş çaplı koruma ve insan-kaplan çatışmasına karşı ekonomik kalkınma hamleleri bu tükenişe set çekebilir. Kaplan Projesi'nin 50'nci yılında kaplan sayısını açıklayan Hindistan Başbakanı Narendra Modi, türün ekosistemlerinin de korunduğunu söyledi. Ama belli ki yetmiyor... ●

İnsan yerleşimlerine yaklaştığı için yakalanan bu kaplan, izlenmesini sağlayan bir tasmayla Storekhali ormanında serbest bırakılmış.

DESHAKALYAN CHOWDHURY/AFP/GETTY IMAGES

Birkaç ay önce iklim aktivistleri protesto için Schiphol'e bisikletleriyle girmiş ve özel jetlerin önüne yatarak kalkışlarını engellemişti.

CHARLES M VELLA/SOPA IMAGES/LIGHTROCKET/GETTY IMAGES

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

GECE UÇUŞLARI VE ÖZEL JETLERE SON

Dünya sera etkisi yaratan karbondioksit gazının etkileriyle ısınırken, hava trafiğiyle ilgili yeni düzenlemeler de kaçınılmaz. Hollanda'nın başkenti Amsterdam'ın uluslararası Schiphol Havalimanı bu yolda bir adım atarak 2025-26 itibarıyla nispeten az tercih edilen gece uçuşları ile sabah 6'dan önceki kalkışlar ve sabah 5'ten önceki inişlere pistlerini kapatıyor. Bu kararla bir yıl içinde 10 bin gece seferi son bulacak ve bölge sakinleri gürültüsüz rahat bir uyku çekebilecek. Havalimanı, özel jetleri de yasaklıyor. Sebep, orantısız gürültü kirliliği ve kişi başına düşen yüksek karbon emisyonu. Bir özet jetin ürettiği karbondioksit emisyonu, standart bir seferin 20 katı...

BENZİNLİ ARACA AB YASAĞI

Elektrikli araçları daha çok konuşacağız. Avrupa Konseyi kilometre taşı niteliğinde bir kararla 2035'ten itibaren Avrupa Birliği (AB) sınırları içindeki 27 ülkede benzinli ve dizel otomobil satılamayacağına karar verdi. Gerekçe, iklim değişikliğiyle mücadele ve elektrikli araçlara geçişi hızlandırma. 2030 itibarıyla AB'de satış yapacak otomobil üreticilerinin yeni araçların karbondioksit emisyonlarını 2021'e göre yüzde 50 azaltmış olması gerekiyor. 2035'te de bu oranın yüzde 100'e çıkarılması gerekiyor.

DİJİTAL ATLAS

DİJİTAL GRAVÜR KÜTÜPHANESİ

Bir grup gönüllü, yurtiçi ve yurtdışında antika pazarları, kitap fuarları, sahaflar ve müzayedelerden topladıkları 19'uncu yüzyıl ve öncesine ait yaklaşık 10 bin gravür, harita ve resmin orijinallerini taradı, dijital ortama aktardı ve Gravür Dünyası adı altında görsel bir veri tabanı oluşturdu. Dijital kütüphanede -coğrafyamızla ilgili antik baskı resimler öncelikli olmak üzere- geçmiş yaşam, duygu ve mekânları belgeleyen materyaller bulunuyor. Osmanlı İmparatorluğu (özellikle Kırım Savaşı ve 93 Harbi), dünya ve insanlık tarihinden kesitler sunan koleksiyon, profesyonel ve amatörlere açık bir kültür hizmeti. Fotoğraf makinesinin olmadığı bir dünyaya kapı aralayan dijital arşivin kurucuları, ilerleyen süreçte gravür kütüphanesini fiziksel olarak da kullanıma açmayı hedefliyor. Kütüphane, etiketleme ve künye oluşturma işlemleri tamamlandıkça eklenen yeni gravürlerle genişleyecek. Dünya çapında bir gravür kütüphanemiz olabilir mi? Bunun için nadide gravür ve haritaların asıllarının temin edilmesi ve dijitalleştirilmeleri gerekiyor. *gravurdunyasi.com*

SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI FOTOĞRAF KOLEKSİYONU

İşgal donanmasını Haliç girişinde gösteren hava fotoğrafı, 3 Ağustos 1919

İZZEDDİN ÇALIŞLAR KOLEKSİYONU

Milliyetçi propaganda kartpostalı "Kurtar" (Sauve), Selahattin Ömer, 1921.

SERGİ

İşgal altında bir imparatorluk başkenti

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından neredeyse beş yıl işgal altında kalan Osmanlı başkenti İstanbul'da hayatta kalmak travmatik bir deneyimdi.

Birinci Dünya Savaşı'nda 500 bin Osmanlı askeri hayatını kaybetmiş, pek çok sivil de öldürülmüş ve nüfusun önemli kısmı hastalık ve açlıktan hayatını kaybetmişti. Ancak Osmanlı ahalisi için savaştan sonra da hayat kolay değildi. Sokaklarda yaralı ve sakat askerler dolaşıyor, yardım dernekleri çaresiz insanlar için hummalı biçimde çalışıyordu. Başkent Konstantiniyye (İstanbul) ise İngiliz, Fransız ve İtalyan ordularının işgali altındaydı.

Bir yandan işgali protesto eden kitlesel eylemler, diğer yandan tramvay, vapur, havagazı hizmetlerini felç eden grevler başlamıştı. Savaş suçu işlemek, İtilaf devletlerine veya padişaha karşı gelmekle suçlanan subay ve görevlilerin evine seher vakti baskınları yapılıyor, kahvehane müdavimleri silah ve yasak neşriyat nedeniyle aranıp tutuklanıyor, işgal devletlerinin askerleriyle siviller arasında barlarda ve genelevlerde kavgalar kopuyor, silahlı çetelerce cinayetler işleniyordu. Diğer taraftan şehirden eksik olmayan yangınlar binlerce kişiyi evsiz bırakmış, sığınmacılar barınma talebini artırmıştı. İspanyol gribi başta olmak üzere tifo, tifüs, verem, kolera ve zührevi hastalıklar şehirde kol geziyordu. Bu çalkantının ortasında okullar, kurumlar ve cemaat dernekleri kuruluyor, konser ve sergiler, spor müsabakaları düzenleniyor, bu çokkültürlü karmaşada yeni siyasal, edebi ve sanatsal fikirler filizleniyordu.

Cumhuriyetin 100'üncü yılında ziyarete açılan "Meşgul Şehir: İşgal İstanbul'unda Siyaset ve Gündelik Hayat, 1918–1923" sergisi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü arşivi ile Türkiye, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Ermenistan ve Rusya'daki çeşitli kütüphane, arşiv ve koleksiyonlardan belge, resim, film ve fotoğraflarla hazırlandı. 26 Aralık 2023'e kadar İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde görülebilir ●

SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI FOTOĞRAF KOLEKSİYONU

Karaköy'de geçit töreni yapan Britanyalı askerler.

AFGAN KIZI ŞERBET GÜLA

McCurry'nin 1984'te Pakistan'ın Peşaver kentindeki mülteci kampında fotoğrafladığı kız çocuğu bir sonraki yıl *National Geographic*'in kapağında boy gösterdi. Çatışmaların darmadağın ettiği Afganistan'ın hüznünün simgeleştiği portre kısa sürede ün kazandı ama kızın adı, kim olduğu yıllar boyunca bilinmedi. Ta ki Steve McCurry ve ekibi 2002'de Afganistan'da onu tekrar bulana dek... Çatışmaların oradan oraya savurduğu Afgan kızı, Şerbet Güla isimli bir Peştun'du ve artık 20'li yaşlarının sonunda bir anneydi. Kimliği, göz irisinin biyometrik incelemesiyle de doğrulanan genç kadının hikâyesi o yıl yine *National Geographic*'te yer aldı. Güla'dan en son haberse 2021'de geldi. İtalya, Şerbet Güla'nın Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinin ardından ülkeyi terk etmek için sivil toplum kuruluşlarından yardım istediğini ve İtalya'ya sığındığını duyurdu. O ünlü çocukluk fotoğrafıysa savaşın acısının ve fotoğrafçılığın günümüz dünyasındaki etkisinin bir örneği olarak hafızalara kazındı.

Afgan kızı İstanbul'da!

Tüm zamanların belki de en bilinen belgesel fotoğrafı, *Afgan Kızı*... Steve McCurry'nin ikonik fotoğrafının da aralarında bulunduğu uzun kariyerinden çarpıcı kareler İstanbul Sinema Müzesi'ne uğruyor.

"Fotoğraflarımın çoğunun temeli insan. İnsanın çevresine kurduğu tüm duvarların yıkıldığı, gerçek benliğin belirdiği anın, insan yüzüne kazınmış yaşanmışlığın peşindeyim. O insanın yerinde olmanın nasıl bir şey olduğunu aktarmaya çalışıyorum. Bizim sorumluluğumuz yaşadığımız yer ve durumla ilgili hikâyeleri dürüstçe, bütünüyle ve zamanında dünyaya aktarmaktır..."

Fotoğrafın yaşayan efsanelerinden Steve McCurry, çalışmalarında dilin ve kültürel sınırların ötesine geçerek insani deneyimlerin kısacık anlarına odaklanıyor. Fotoğrafçının özgün anlatım dilini yansıtan 51 eseri, ●●●

Çocuk bakışı
Afganistan'da okul çocukları... Steve McCurry kendi ifadesiyle hep "insan yüzüne kazınmış yaşanmışlığın peşinde" koştu.

bugünlerde İstiklal Caddesi üzerindeki İstanbul Sinema Müzesi'nde.

McCurry'nin son 30 yılda dünyanın farklı bölgelerinde çektiği en bilindik, en hatırda kalan çalışmalarının yanı sıra fotoğrafçının 2011 İstanbul seyahatinde çektiği kareler de izleyiciye sunuluyor ve sergiyi gezenler onun gözünden şehre bakma olanağı buluyor.

Bugüne dek 13 kitaba imza atan bol ödüllü Steve McCurry, 1950 yılında ABD'de doğdu. 1986'dan beri Magnum bünyesinde bulunan fotoğrafçı dünyanın dört bir yanında çalıştı ama özellikle Kamboçya'dan Lübnan'a çatışma bölgelerinde çektiği fotoğraflarla adından söz ettirdi. *Afgan Kızı* ise kariyerinde dönüm noktası oldu. Bu fotoğrafla dünya çapında üne kavuşan McCurry'nin farklı form, renk, şekil ve simetrilerle izleyicisine başka dünyaların pencerelerini açtığı işleri 31 Temmuz'a kadar 150 yıllık tarihi binada görülebilir ●

Tavşan uykusu
Kamboçya'da bu kez hamakta sakin bir an var ama zemindeki yılan sahneye farklı bir gerilim de katmış...

İstanbul günleri

Steve McCurry, 2011 yılındaki İstanbul ziyaretinde şehrin tarihi bölgelerinde bir geleneği yansıtan şerbetçileri de görüntülemişti.

SELCEN PİRGE
BİLİM YAZARI

OKYANUSLARIN AKCİĞERİ

Antarktika'daki buzların erimesi sadece deniz seviyelerini yükseltmekle kalmıyor. Erime, okyanusların akciğeri sayılabilecek bir akıntının sonunu da getirebilir.

KISA SÜRE ÖNCE, İNGİLTERE'NİN LEEDS ÜNİVERSİTESİ en hızlı değişen Antarktika bölgesi olan Amundsen Denizi Koyu'ndaki buzulların 25 yıllık sürede 3 bin milyar tondan fazla buz kaybettiğini açıkladı. Bilim insanlarına göre, buz kaybına neden olan en önemli faktörler okyanus sıcaklığı ve akıntılarındaki değişimler. Mart ayında Avustralya'nın New South Wales Üniversitesi, *Nature* dergisinde yayımlanan araştırmalarında, Antarktika çevresindeki derin okyanus akıntılarının çöküşe doğru gittiğini açıkladı. Bu araştırmayı koordine eden Prof. Matthew England ve ekibi, The Conversation sitesi için hazırladıkları makalede de Antarktika kıyılarının çevresinde trilyonlarca ton soğuk, tuzlu ve bol oksijenli suyun çok derinlere battığını (her yıl yaklaşık 250 trilyon!) ve bunun Dünya'nın kuvvetli okyanus akıntıları ağının en derin akımlarını harekete geçirdiğini söylüyor. Bu ağın ısı, karbon, oksijen ve besinleri taşıdığını, fakat akıntıların yavaşladığına dair endişe verici işaretler bulunduğunu, hatta çöküşe gidebileceğini kaydeden araştırmacılar, böyle bir durumda okyanus derinliklerinin oksijensiz kalacağını, besinlerin deniz yüzeyine geri dönüşünün sınırlanacağını belirtiyor.

Prof. England, bilgisayar modellemelerinin, karbon emisyonlarının şu anki düzeyde devam etmesi halinde Antartika'daki akıntının önümüzdeki 30 yıl içinde yüzde 40'tan fazla yavaşlayacağını gösterdiğini söylüyor. Antarktika buzu eridikçe okyanuslara tatlı su akıyor. Deniz suyu daha az tuzlu hale geldiği ve yoğunluğu azaldığı için dibe doğru hareket yavaşlıyor; bir başka deyişle soğuk, bol oksijenli su dibe daha ağır batıyor. Prof. England ve ekibi, normalde Antarktika çevresinde batan suyun kuzeye doğru yayılarak Hint Okyanusu, Büyük Okyanus ve Atlas Okyanusu'nu en uzak derinliklerine kadar havalandırdığını belirtiyor ve "okyanusların akciğerleri olsaydı, biri bu olurdu" diyor.

Amerika'nın Vanderbilt Üniversitesi'nden Dr. Dan Morgan, 2020'de The Conversation'da yayımlanan bir makalesinde şöyle diyordu: "Bugün, Doğu ve Batı Antarktika'daki toplam buz örtüsü Dünya'daki buzun yüzde 90'ını oluşturuyor; hepsi erise, küresel deniz seviyelerini yaklaşık 60 metre yükseltecek kadar buz... Antarktika, Dünya'nın en soğuk, en yüksek, en kurak, en rüzgârlı, en parlak ve en buzlu kıtası ve 200 yıllık araştırmaya göre, Dünya iklim sisteminin önemli bir bileşeni..." ●

Antarktika'da, McMurdo Boğazı'ndaki buzdağı az görülen basamaklı yapısıyla dikkat çekiyor. En buzlu kıta Antarktika, Dünya'nın iklim sistemi için de büyük öneme sahip.

NASA/CHRIS LARSEN

Akdamar Adası, badem ağaçlarının çiçek açtığı günlerde masalsı bir görünüm alıyor. Manzarayı Van Gölü'nün suları, Kutsal Haç Kilisesi, 3 bin 550 metrelik Artos Dağı tamamlıyor.

VAN GÖLÜ'NDE SEYİR

PEMBE BAHAR

Gevaş ilçesinin Van Gölü kıyıları baharın dokunuşuyla bambaşka bir hal alıyor, suların mavisi canlanıp tüm doğa çiçekleniyor. Pembe badem ağaçlarının süslediği Akdamar Adası'ndaysa martıları bahar telaşı kaplıyor...

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: TURGUT TARHAN

KÜÇÜK KEŞİF

VAN-GEVAŞ

Nisan ortasında Van Gölü'nün denizi aratmayan kumsalı beni buz gibi rüzgâr ve dalgalarla karşılıyordu. Karanlık bulutlar ve günbatımıyla hızla değişen renkler bu tablonun adeta son dokunuşlarıydı. Üzerinde tek başıma yürüdüğüm ıslak kumlarda yüzüme çarpan tertemiz hava ve sodalı suyun serpintisiyle yol yorgunluğunu unutuverdim. Baharla buluşmak içinse ertesi günü bekleyecektim…

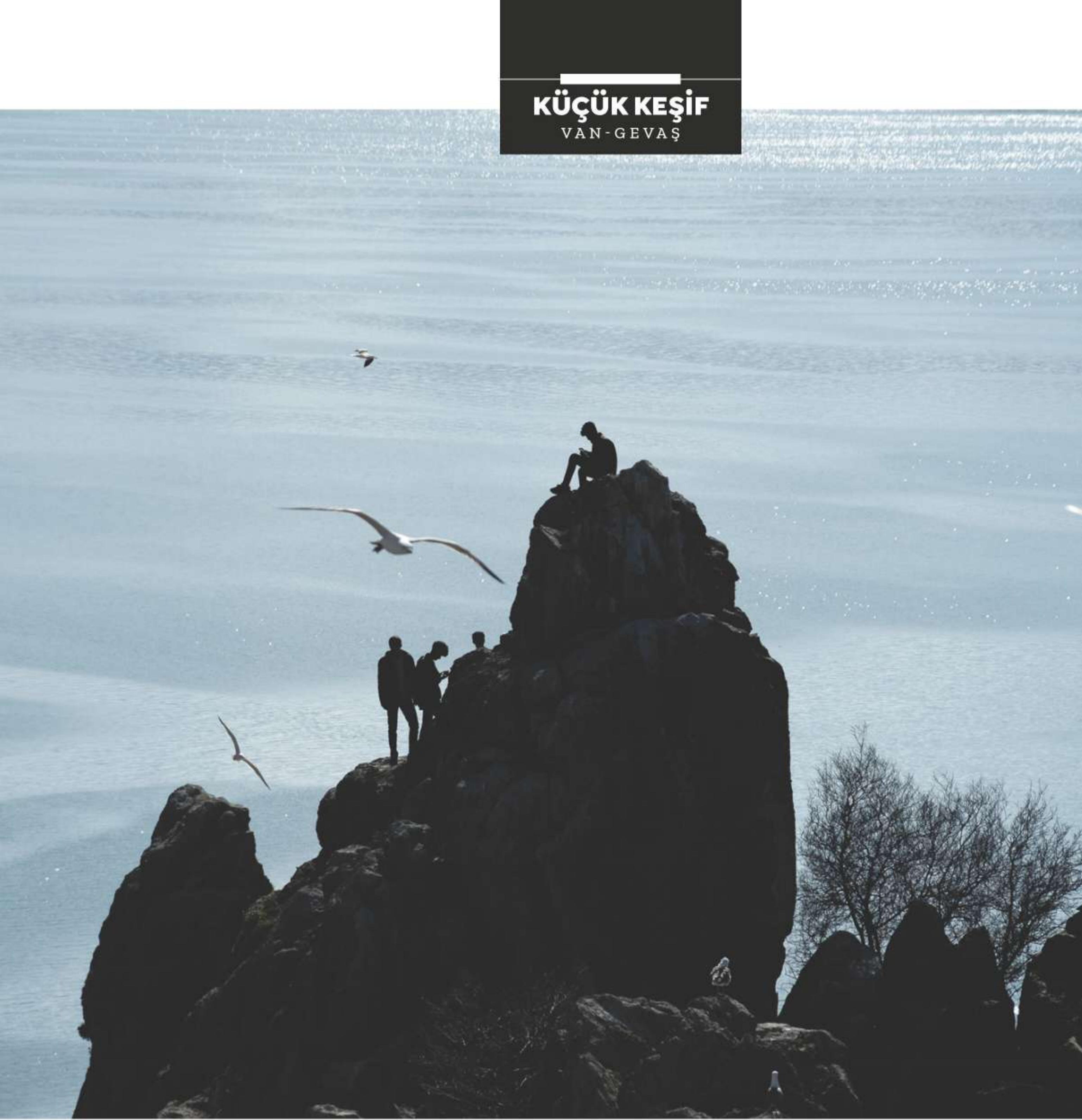
Sabah rüzgâr dinip yerini sakin ve ışıl ışıl havaya bıraktı. Van'ın Gevaş ilçesindeydim, çiçeklenmiş meyve ağaçlarıyla etrafımdaki manzara da tamamen değişmişti. İlk gideceğim yer ilçe merkezinin yaklaşık 10 kilometre batısındaki Dilmetaş Mahallesi'ydi. Henüz mevsimi gelmemişti ama eğer şanslıysam ilk defa efsanevi ters laleleri görecektim, heyecanlıydım. Bir bahçe duvarının önünde beyaz tüylü ve mavi yeşil gözleriyle bir Van kedisiyle karşılaştım. Bu bir sürprizdi, her ne kadar bu şehrin simgesi olsalar da onlara öyle kolayca rastgelmek mümkün değildi. Yamaçtaki mezarlığa yürüdüğümde Latince adı *Fritillaria imperialis* olan, Güneydoğu Toroslar'a özgü ağlayan gelin bitkileri gözüme çarpmaya başladı. Çok sayıdalardı ama henüz gonca halindeydiler. Mezar taşlarının arasından yükselen patikayı tırmandım. İşte orada, köşede yeni açmış birkaç ters lale tüm güzelliğiyle beni bekliyordu!

Dilmetaş'tan ayrılıp yönümü Deveboynu Yarımadası'na çevirdim. Atlas'ın Aralık 2008 sayısında yayımlanan "Doğu Büyüsü" çalışması için bu unutulmaz bölgede o yılın Haziran ayında bir hafta geçirmiştim. Toprak yol genişletilip kısmen asfaltlanmıştı, onun dışında aradan geçen 15 yılda çok az şey değişmişti. Göründü, Altınsaç ve •••

Ters lale (*Fritillaria imperialis*) nisan sonlarında kırmızı veya sarı çiçekler açan, boyu bir metreye ulaşabilen nadir bir bitki. Özellikle Van, Bitlis ve Hakkâri'de görülüyor (karşı sayfada). Gevaş yakınlarında fırtınalı sahil manzarası. Van Gölü, üzerinde martıların uçuştuğu dalgalı kumsallarıyla denizden farksız (üstte). Van ilinin sembolü sayılan Van kedisi beyaz tüyleri ve birbirinden farklı göz renkleriyle öteki türlerden ayrışıyor. Zayıf ve hareketli bu kedi hem evlerin içine hem de köy ortamına uyum sağlamış (solda). Aziz Thomas Ermeni Kilisesi, Gevaş'ın Altınsaç Mahallesi yakınlarında, yüksekçe bir tepede (altta).

> ŞU KÜÇÜK ADANIN BİLGELİK DOLU RUHU VARDI, TÜM ÇEVREYE HUZUR VE UMUT SAÇIYORDU SANKİ.

Akdamar Adası'nın kuzeybatı ucundaki kayalıklara çıkan ziyaretçilerin üzerinde, mekânın asıl sahibi martılar kanat çırpıyor.

AKDAMAR'IN KUTSAL HAÇ KİLİSESİ

Akdamar Adası'nın güneydoğusunda yer alan Kutsal Haç Kilisesi, Vaspurakan Kralı I. Hacik Gagik Ardzruni tarafından 915-921'de mimar Manuel'e bir saray kompleksinin kilisesi olarak yaptırıldı. Yaklaşık 100 yıl sonra Bizans'ın bu krallığı ortadan kaldırmasıyla son Vaspurakan Kralı Senekerim 40 bin Ermeni ile bugünkü Sivas ve Kayseri civarına göç ettirildi ve Kutsal Haç Kilisesi manastıra dönüştürüldü. 1113'te ana yapıya ek bölümler yapıldı ve manastır 1895'e kadar Ermeni Patrikliği'nin merkezi oldu. 16'ncı yüzyıldan sonra adada sivil yerleşim kalmadı, sadece manastır varlığını sürdürdü. 19'uncu yüzyılın sonlarına kadar manastırda 300 kadar keşiş yaşıyordu ancak 1895 ve 1915 olaylarından sonra terk edildi. 1918'de manastır yapılarının tümü yıkılmış, kilise ve diğer yapı bölümler harap olmuştu. 2005'te başlatılan restorasyonla kilise bugünkü halini aldı. *akdamarkilisesigov.tr*

Kutsal Haç Kilisesi'nin apsis bölümünde freskler, dış duvarlarındaysa İncil'den sahneler gösteren kabartmalar yer alıyor.

Gevaş merkezindeki 14'üncü yüzyıldan kalma Halime Hatun Kümbeti ve Selçuklu mezarlığı, ilçenin başlıca tarihi köşelerinden (üstte ve üstte sağda). Van Gölü'nün seviyesinin düşmesiyle Altınsaç Köyü'nün kuzeyindeki koyda mikrobiyalit oluşumlarının uç kısımları suyun üzerine çıktı (altta).

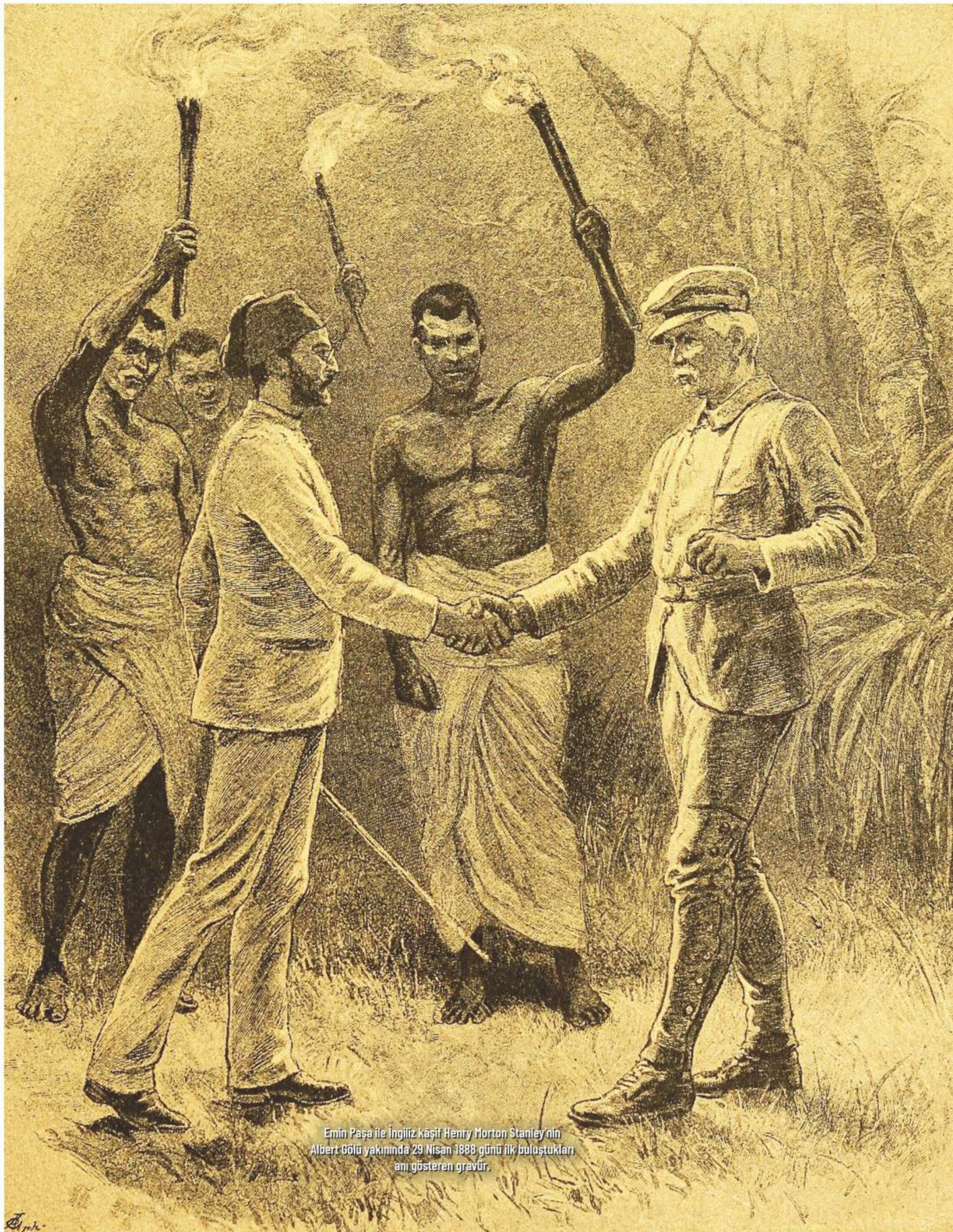

son durak olarak İnköy mahallelerinden geçtim. Eklenen yeni evlere rağmen coğrafya özelliğini yitirmemişti. Sahildeki köy evleri, ıssız koylar, burunlar, karlı dağlar, her şey yerli yerindeydi…

Fark edilen en büyük değişim, gölün seviyesinin 1-2 metre düşmesiydi. Bazı koylarda mikrobiyalit oluşumları günyüzüne çıkmıştı, sivri uçlarıyla ilginç görüntüler sergilerken su kuşları da üzerlerine konuyordu. Jeolojik süreçler ve bakterilerin etkisiyle yüzyıllar içinde oluşan mikrobiyalitler Ali Ethem Keskin'in sualtı fotoğraflarıyla Atlas'ın Eylül 2021 sayısında ayrıntılı olarak tanıtılmıştı.

Van Gölü'ne geliş amaçlarımdan biri, Akdamar (Ahtamar) Adası'nı badem çiçekleriyle bezenmiş olarak görmekti. Kıyıdan 3 kilometre açıktaki adaya 20 dakikalık tekne yolculuğuyla ulaştım. Ziyaretçiler Kutsal Haç Kilisesi'ni geziyor, gölü çevreleyen benzersiz manzarayı seyrediyordu. Pespembe ağaçların arasından geçip tepeye doğru giden yolda kayalara tünemiş gümüşi martılar dikkat çekiyordu, bazıları da çığlıklar atarak gökyüzünde döne döne uçuyorlardı. Adanın kuzey yönündeki ürkütücü falezse mavi sulara doğru uzanıyordu…

Şu küçük adanın bilgelik dolu ruhu vardı, tüm çevreye huzur ve umut saçıyordu sanki. Nasıl ki geceyi takip eden gündüz varsa, yapraklarını dökmüş ağaçların da baharda canlanacağını, mevsimlerin birbirini takip edeceğini fısıldıyordu. Ve bahar, Van Gölü'ne çok yakışıyordu… ●

Emin Paşa ile İngiliz kâşif Henry Morton Stanley'nin Albert Gölü yakınında 29 Nisan 1888 günü ilk buluştukları anı gösteren gravür.

Afrika'daki kâşif paşa

Avrupalı kâşiflerin 19'uncu yüzyılda Afrika kıtasındaki keşif gezileri, coğrafya ve doğa bilimlerine katkılarının yanı sıra kıtanın sömürgeleştirilmesi ve kaynaklarının ele geçirilmesinde önemli rol oynadı. Çok sayıda keşif gezisine katılıp yüzlerce hayvan ve bitki türü toplayan Alman asıllı doktor Mehmet Emin Paşa da bugün bu isimler arasında anılıyor.

YAZI: KANSU ŞARMAN

Eski dünya Avrupa'nın yanı başında, Batılılar tarafından tümden keşfi 19'uncu yüzyılın sonuna kadar süren, hem doğal hem de insan kaynağı sömüre sömüre yok olma noktasına gelen Afrika. 16'ncı yüzyılda denizciler yeni kıtaların peşinde okyanuslar aşarak yol alırken dahi, iç kısımlarına balta girmemiş, yerlileri dışında insanla tanışmamış bu topraklar, haritalarda bilinmeyen bir "karanlık kıta" olarak gösteriliyor, Dieppe haritalarında rastladığımız hayali anlatılar gerçekmiş gibi sunuluyordu. Kıtanın sahil bölgelerinden 1850'li yıllara kadar yaklaşık dört yüzyıllık süre boyunca 100 milyona yıkan Afrikalının köle yapıldığı tahmin ediliyor.

19'uncu yüzyıl ortalarında, salgın hastalıklara karşı ilaçlar, vahşi hayvanlara ve "saldırgan" kabilelere karşı silahlı korumalarla birlikte, çoğunluğu sömürgeci Avrupa ülkeleri tarafından desteklenen kâşif ve misyonerler, Nil Nehri'nin kaynağını bulmak ve kıtanın yaban hayatını keşfetmek, yerli kabileler arasında Hıristiyanlığı yaymak, yeni ticaret alanları ve koloniler oluşturmak gibi amaçlarla Afrika içlerine seyahat etmeye başladı. Avrupa kamuoyu, kâşiflerin gazetelerde tefrika edilen maceralarını ilgiyle izliyordu.

Alman kâşif ve zoolog Franz Stuhlman'ın 1894'te yayımlanan *Emin Paşa ile Afrika'nın Kalbinde* kitabı (altta). Mehmet Emin Paşa, Arnavutluk'ta görev yaptığı yıllarda (en altta).

19'uncu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı idaresindeki Mısır Hidivliği'nin hizmetinde bulunmuş Alman asıllı bir paşa da var. Mehmet Emin Paşa ya da diğer ismiyle Prusyalı Emin Paşa. Asıl adı Eduard Schnitzer olan Mehmet Emin, 1840'ta Prusya Krallığı'na bağlı Silezya'da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğmuş. Zooloji, botanik ve etnografya ile geliştirdiği eğitimini Berlin'de tamamlayarak tıp doktoru olmuş. 1864'te Osmanlı idaresindeki Arnavutluk'a gittiğini ve hemen ardından Antivari'de (bugün Karadağ'ın Bar şehri) liman tabibi olduğunu görüyoruz. 1869'da Emin ismini alarak İşkodra Valisi Divitçi İsmail Hakkı Paşa'nın tercümanı ve özel doktoru olmuş, daha sonra onunla beraber gittiği Trabzon'da görev yapmış. 1875'te Mısır'a giden Mehmet Emin'in Osmanlı idaresindeki Mısır Hidivliği'nin hizmetine girdiğini ve Sudan eyaletinin başşehri Hartum'da özel muayenehane açtığını öğreniyoruz. 1876'da da Osmanlı İmparatorluğu'nun en güneyindeki Hattıistivâ (Ekvatorya) vilayetinde bulunan Lado şehrinde Vali Gordon Paşa'nın hekimbaşılığına getiriliyor. Mehmet Emin hakkındaki biyografilerde hekimbaşılık görevinin yanında Türkçe, Arnavutça ve Slav dillerini öğrendiği, yüzlerce hayvan ve bitki türü üzerine çalıştığı, doğa tarihine olan asıl ilgisinin kuşlar üzerinde olduğu ve topladığı örnekleri Avrupa'daki müzelere göndererek bilim dünyasının dikkatini çektiği bilgisi yer alıyor.

EMİN PAŞA'NIN SEYAHATLERİ

Gordon Paşa'nın Sudan genel valiliğine getirilmesiyle Hattıistiva valiliğine atanan Mehmet Emin sık sık Afrika içlerine keşif gezilerine katılmış. 1877'de Albert Gölü'nün doğusuna bir keşif seferine, 1878'de Victoria Gölü'ndeki Ukewere Adası'na, 1879'da da o zamana kadar herhangi bir Avrupalı tarafından ziyaret edilmemiş Mwutan'ın batı kıyılarına bir yolculuk yapmış. 1881 yılında Sudan'da başlayan Mehdi isyanına direnişiyle paşalığa terfi ettirildiği, Afrikalı kabilelerle ilişkileri sayesinde hatırı sayılır bir fildişi hazinesini kontrolü altında tuttuğu belirtiliyor. Mehmet Emin Paşa, isyan sırasında bağlı olduğu Mısır Hidivliği ile bağlantısı kesilince idaresindeki şehri terk etmesi yönünde bilgi alıyor. İsyancılar tarafından abluka altında tutulduğu bilgisi üzerine Emin Paşa'ya tüm dünyada tanınmasını sağlayan yardım seferi organize ediliyor.

Alman asıllı akademisyen Hanspeter Achmed Schmiede'in makalesine göre, Edinburgh Coğrafya Cemiyeti'nin teşebbüsüyle, İskoçyalı sermayedarlardan oluşan bir şirket, görünüşte Emin Paşa'nın yardımına gitmek, gerçekte ise Hattıistiva vilayetini İngiltere'ye dahil etmek ve Emin Paşa'nın 75 bin kiloluk fildişi stoğunu ve diğer koleksiyonları şirkete kazandırmak amacıyla bir sefer organize ediyor. Bu sefer heyeti, daha önce defalarca Afrika içinde yolculuk yapmış, Belçika Kralı II. Leopold'un sömürgeci hedeflerine hizmet etmiş maceraperest gazeteci Henry Morton Stanley'nin idaresinde yola çıkıyor. "29 Nisan 1888 günü Emin Paşa Osmanlı genel valisi sıfatıyla askeri merasimle Stanley heyetini karşıladı. Stanley'in, Hattıistiva'yı II. Leopold'un Kongo Devleti'ne ilhak ederek memleketi kralın valisi sıfatıyla idare etmesi teklifini reddetti. 1889 başında Emin Paşa, Mısır Hidivliği'nden artık hiçbir şekilde destek görmeyeceğini anladıktan sonra Stanley ile birlikte gitmeye karar verdi. Albert gölünün batı sahilinde birleşen iki heyet Aralık 1889'da (Doğu Afrika Alman kolonisine de başkentlik yapan) Bagamoyo'ya vardı. Bu tarihten itibaren Alman Hariciyesi'nin hizmetine giren Emin Paşa Alman sömürgesinin genişletilmesinde büyük rol oynadı." (H. Achmed Schmiede, TDV İslam Ansiklopedisi)

Emin Paşa, Afrika'da Alman sömürgesinin yayılmasında rol oynadı.

1890'da Emin Paşa'nın Victoria Gölü'nün güneyindeki memleketlere Almanya adına el koymak üzere harekete geçtiği ve burada pek çok yeri Alman sömürgesine kazandırdığını okuyoruz. "Afrika yerlilerinin esaretinin yasaklanması" konusundaysa Emin Paşa'nın gayret gösterdiği yazılıyor. Emin Paşa'nın hayatının sonu trajik. 23 Ekim 1892'de Kongo'da esir tüccarları tarafından öldürüldü. Avrupa'da faaliyetleri hakkındaki tartışmaları da içeren birçok kitap, dergi makalesi bulunan Emin Paşa'nın yaşamını konu eden bir dizi için ünlü yönetmen Steven Soderbergh'in hazırlık yaptığını ekleyerek tamamlayalım ●

Stanley'nin Emin Paşa Yardım Seferi sırasında Kongo'daki fildişi pazarı (altta). Yardım seferi anısına hazırlanmış tabak (üstte).

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 28 ARALIK 1889.

ATLAS RAPORU

ÇORUH VADİSİ

ARTVİN

Yusufeli'ye veda

Anadolu'nun en coşkulu akarsularından Çoruh, baraj ve hidroelektrik santral projeleriyle bir yapay göller zincirine dönüştü. Dünyada parmakla gösterilen bir doğal örtüye sahip Çoruh Vadisi'nin suyu, ormanı ve yabanıyla beraber insanı da belirsiz bir kadere sürüklendi. Derin vadinin suları bu kez Artvin'in Yusufeli ilçesine yürüdü ve onu yuttu.

YAZI: MUSTAFA TÜRKER ERŞEN

Yusufeli Barajı ve Hidroelektrik Santrali

Artvin'in 70 kilometre güneybatısında Çoruh Nehri üzerindeki Yusufeli Barajı ve Hidroelektrik Santrali'ni inşa eden Limak, 275 metre yüksekliği ile çift eğrilikli beton kemer baraj tipinde Türkiye'nin en yüksek, dünyanın beşinci yüksek barajı olduğu bilgisini veriyor. Proje toplam 5 milyon 370 bin metreküp beton içeriyor, ayrıca toplam 70 bin ton demir ve çelik mamul kullanıldı. Verilen bilgiye göre, barajın toplam su depolama hacmi yaklaşık 2.2 milyar metreküp, planlanan kurulu gücü 558 MW ve yılda 1.888 milyar kWh enerji üretilecek.

4 Nisan 2023'te çekilen fotoğraf, baraj sularının yavaş yavaş yuttugu eski Yusufeli ilçe merkezini ve Çoruh Vadisi'nin tamamen değişmiş çehresini gösteriyor. Yeni inşa edilen ilçe merkezi tepelerin üzerinde, eskisinin hemen yukarısında yer alıyor. Şimdilik sadece ayakları tamamlanmış viyadük ise gelecekte yeni Yusufeli'nin kara ulaşımını kısaltacak.

YASİN AKGÜL/AFP/GETTY IMAGES

ÇORUH NEHRİ KİMLİK KARTI

Erzurum'da Mescid Dağları'nın batı yamaçlarında doğan Çoruh Nehri, güzergâhı boyunca birçok yan kola besleniyor. Çoruh Nehri, Bayburt'u ve İspir'i geçerek Artvin'e giriyor. Oltu Suyu ve Yusufeli yakınlarında Barhal Deresi'yle birleşiyor ve Muratlı'yı geçtikten sonra ülkemizden çıkarak Gürcistan sınırlarına giriyor. Çoruh'un 431 kilometrelik yolculuğu, Batum'un güneyinde döküldüğü Karadeniz'de sona eriyor. Nehrin 411 kilometrelik büyük bir kısmı sınırlarımız içinde. Erzurum, Bayburt ve Artvin illerine yayılan Çoruh Havzası'nın büyüklüğüyse 20 bin kilometrekareye yaklaşıyor.

Barajlar Çoruh Vadisi'nde yerleşimleri, doğa ve kültür varlıklarını, geleneksel üretim biçimlerini sular altında bıraktı. Yusufeli yakınlarında yakın zamana kadar öküzlerin çektiği sabanlarla çeltik tarımı yapılıyordu ama bu manzaralar artık geride kaldı.

TURGUT TARHAN

Yıllar içinde sayısı giderek artan barajlarla doğal yapısı adım adım değişen Çoruh Vadisi'nde sıra Artvin'in Yusufeli ilçesine geldi. Yusufeli Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin (HES) suları geçtiğimiz haftalarda ilçe merkezine ulaştı. Yusufeli sakinleri yıllarını geçirdikleri evlerinden, sokaklarından ayrılıp yeni yapılan yerleşime geçerken, vadinin doğal dokusu da kendi köklerinden koparıldı. Geriye ise kocaman bir soru işareti kalıyor: Bütün bunlara gerçekten gerek var mıydı?

Erzurum sınırlarında doğup dar ve derin bir vadide akan Çoruh, dünyanın en hızlı akan nehirlerinden biri olmasıyla ünlüydü ve rafting ve kano gibi doğa sporlarının maceralı ve zorlu adreslerinden biriydi. Ancak baraj ve HES projeleriyle Anadolu'nun en coşkulu akarsularından Çoruh bir yapay göller zincirine dönüştü.

275

Yusufeli Barajı'nın gövde yüksekliği (metre)

ARTIK VAR OLMAYAN İLÇE

ADEM GÜNGÖR

Sular altında kalmadan önce Yusufeli ilçe merkezinin yanı başında, Hamzet Mahallesi'nde Barhal ve İspir çayları birleşiyor, ardından akarsu yerleşimin içinden geçip Karadeniz'e ilerlemeyi sürdürüyordu.

Çoruh üzerindeki baraj projelerinin geçmişi 1960'ların başına kadar gidiyor. İlk inşa edilen Muratlı Barajı'nın yapımına ise ancak 1990'ların ortalarında başlandı ve zaman içinde yenileri eklendi. Çoruh üzerinde son olarak Yusufeli Barajı ve HES tamamlandı. Temeli 2013 yılında atılan baraj, 275 metre gövde yüksekliğiyle sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da en yüksek barajlarından. Kasım 2022'te su tutmaya başlayan barajın seviyesi karların erimesiyle daha hızlı yükseldi ve sonunda Yusufeli'ye ulaştı. Bir süre önce boşaltılan ve haritadan silinmeyi bekleyen 7 bin nüfuslu ilçe, Atlas'ın bu sayısının hazırlandığı günlerde yavaş yavaş sulara gömülüyordu…

Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi'nden havza yönetimi üzerine uzmanlaşmış bilim insanı Doç. Dr. Mehmet Özalp, barajların bölgede neden olduğu ekolojik ve sosyal zararların altını çiziyor ve Çoruh'ta son çeyrek yüzyılda ana kol üzerinde 10 ve yan kollar üzerinde de beş büyük baraj projesinin planlandığına ve bunların çoğunun yapıldığına dikkat çekiyor. Bunlara ek olarak bir de yan kollarda yapılan nehir tipi hidroelektrik santral projeleri var. Özalp, "Yusufeli Barajı ile beraber Artvin il sınırlarında Çoruh Nehri'nin doğal akışına ve doğal akarsu yatağına sahip olduğu birkaç metrelik kısım bile kalmadı. Ne kadar acıdır ki Çoruh'un o eşsiz güzelliğini ve mevsimin bazı dönemlerinde yansıttığı o malum hırçınlığını ve coşkusunu görmek isteyenler sanırım artık İspir'e kadar gitmek zorunda" diyor.

ABD, İngiltere, Almanya gibi birçok ülke ömrünü doldurmuş küçük ve orta ölçekli barajları yıkarak nehirlerin kendi doğal haline dönmeleri için çalışmalar yaparken, Türkiye büyük barajlar yaparak ve bunlarla övünerek aslında dünyanın terk ettiği bir enerji üretim sektörüne ciddi kaynaklar harcıyor. "Barajlar, kullanıma bağlı olarak sınırlı enerji üretim dönemlerine sahiptir ve sonrasında atıl birer dev tesis olarak kalırlar. Bunun yerine gelişmiş ülkelerin özellikle 2000'li yıllardan itibaren hızlı bir şekilde yönlerini çevirdikleri güneş (GES), rüzgâr (RES) ve dalga enerjisi gibi daha sürdürülebilir ve doğaya nispeten daha az zarar veren teknolojilere ●●●

YASİN AKGÜL/AFP/GETTY IMAGES

Eski evlerinde kalmış eşyayı arabalarına yükleyen Yusufeli sakinleri, yükseklerdeki yeni yerleşimin yolunu tutmuş.

UĞUR YILDIRIM/DIA IMAGES/GETTY IMAGES

Yusufeli Barajı'nın Kasım 2022'de su tutmaya başlamasıyla ilçe sakinlerinin eski evlerini boşaltmak için zamanı da iyice daralmıştı. Bunlar, yıllarını geçirdikleri yerleri son görüşleriydi artık.

geçme imkânımız var. Ama biz ne yazık ki klasikleşen '50 yıl geriden takip etme sendromu' ile çoğu ülkenin terk ettiği büyük barajlardan medet umuyoruz" diyor Özalp ve ekliyor:

"Barajlar kültürden yaban hayatına bölgenin karakterini tamamen değiştiriyor. Çoruh Vadisi'ndeki barajlar yaban keçisi, kurt, ayı ve hatta uzun yıllar sonra tekrar görülen Anadolu leoparının göç yollarını ciddi anlamda kısıtlıyor. Çoruh Vadisi'nin özellikle Artvin sınırlarında görülen Akdeniz iklimine ait nadir ve bazıları endemik bitki türlerini yok ediyor. Yerleşimleri ve pirinç üretimi, zeytincilik gibi kadim tarım kültürünü yok ederek bölgeyi insansızlaştırıyor. Ayrıca barajlarla oluşturulan geniş su kütlelerinin yerel iklimde neden olacağı değişimlerin ekosistem üzerindeki etkisi de belirsiz..."

Doğa Derneği de *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları* kitabında Çoruh Vadisi'nin yaban hayat açısından taşıdığı öneme dikkat çekiyor. Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu iklim tiplerinin bir arada görülmesinin vadideki bitki örtüsünün çeşitliliğini sağladığının altını çizen Doğa Derneği, alanın kuzey kesimlerinde nemli Karadeniz ormanlarının ağırlıkta olduğunu, Borçka ile Yusufeli arasındaysa Akdeniz bitki

ADEM GÜNGÖR

1 Yusufeli, rafting ve kano gibi su sporlarının gözde adresiydi. Barhal Çayı'ndaki kano parkuru da baraj nedeniyle yok olunca yarışlara hazırlanan kano sporcusu çocuklar da eskiden koşup oynadıkları sokaklardan bu kez kanolarıyla kürek çekerek geçti.

2 Yusufeli sakinleri eski yerleşimden sadece eşya değil, söküp götürülebildikleri her şeyi aldı.

3 Baraj gölü yükseldikçe üzerinde gün gün çöpler, yüzebilen moloz parçaları vb. birikti.

4 Yusufeli Barajı'nın kapaklarının kapanmasıyla önce baraja yakın köyler, karayolları, son olarak da ilçe merkezi sulara gömüldü.

YASİN AKGÜL/AFP/GETTY IMAGES

YASİN AKGÜL/AFP/GETTY IMAGES

2.2

Barajın toplam su depolama hacmi (milyar metreküp)

örtüsünün görüldüğünü belirtiyor. Çoruh Vadisi Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Türkiye'nin önemli bitki alanlarından biri; bu alanda Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da parmakla gösterilecek bir bitki örtüsü zenginliğinden söz ediliyor. Kuşlar da göç yolculuklarında Çoruh Vadisi'ni kullanıyor. Ayrıca yaban keçisi, nalburunlu yarasa, vaşak gibi nadir memeliler, içsu balıkları ve kelebeklerler gibi sayısız türün evi Çoruh. Ancak sonu gelmeyen baraj ısrarı Çoruh'un suyunu, yaban hayatını, insanın geleneksel yaşamını ve üretim biçimlerini bambaşka, sonu belirsiz bir kadere sürüklüyor… ●

ADEM GÜNGÖR

Yusufeli sakinleri, sular altında kalmış eski yerleşimi şimdi yukarıdan seyrediyor. Yeni Yusufeli'de 2 bin 640 konut, 317 işyeri, 20 arsa hak sahiplerini buldu.

Yeni Yusufeli yüksek bir bölgede, 150 hektarlık bir alan üzerine kuruldu.

Haytap'tan gönüllüler, suyun yuttuğu Yusufeli'de binalarda mahsur kalan kedi ve köpekleri kürek çekerek aradı.

FOTOĞRAFLAR: YASİN AKGÜL/AFP/GETTY IMAGES

ESKİ YUSUFELİ'NİN SON GÜNLERİ

Fotomuhabiri Yasin Akgül, Nisan 2023 başında gittiği Yusufeli'de son günlerini yaşamakta olan bir yerleşim ve tamamen değişmiş bir vadiyle karşılaştı.

Yusufeli'ye ulaşmanın en hızlı yolu uçakla Erzurum'a, oradan da ilçeye gitmekti. 'Artvin' ve 'Doğu Karadeniz' denildiğinde herkesin gözünün önüne yemyeşil bir doğa gelir ama Erzurum'dan Yusufeli'ne geçiş yaptığımda kilometrelerce uzunlukta dağ içine inşa edilmiş tünellerle karşılaştım. Eski karayolu sualtında kaldığından artık yeni ulaşım bağlantıları kullanılıyordu. Yusufeli'ne vardığımda karşıma ilk çıkan yine devasa bir viyadüğün ayakları oldu. Bu ayakların dibinde eski Yusufeli'nin yarısı sualtında kalmış binaları uzanıyordu. Su hızlı bir şekilde yükseliyordu, seviye her gün değişiyordu. Her sabah yapay gölün üzerinde çöpler birikiyordu. Daha önce bu küçük ilçe merkezi rafting için gelenleri ağırlıyordu ama artık geride tamamen değişmiş bir topografya, durgun bir su kütlesi ve tahrip edilmiş bir doğa kalmıştı.

Yeni Yusufeli dağlık alanda, daha yüksekte kurulu. Ama oraya alışmak, sıfırdan bir hayat kurmak kolay değil. Bölgede konuştuğum insanlar gerçek Yusufeli'nin düz bir alanda bulunduğunu, bu yeni yerleşimdeki yokuşlara alışık olmadıklarını anlatıyorlardı. Bu durumdan özellikle de yaşlılar tedirgindi. Yeni bir yerde yeni bir hayata alışmak, sosyal çevre oluşturmak kolay değildi.

Tekkale, Yusufeli'nin su altında kalan köylerinden biri. Kır hayatı ve köyün günlük uğraşları da artık yöreden silinen görüntüler.

UZMAN GÖRÜŞÜ

BARAJLAR VADİYE NASIL ZARAR VERİYOR?

Doç. Dr. Mehmet Özalp
Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, Havza Yönetimi Anabilim Dalı

1. NEHİR GÖREVİNİ YAPAMIYOR

Çoruh Nehri'nin özelliklerinden biri de yüksek miktarda sedimenti/toprağı taşıyarak hem kendi yatağı boyunca sucul habitata besin maddesi sağlaması, hem de nehrin Karadeniz'e döküldüğü Batum kıyılarına ulaştırarak kıyıların erozyona karşı stabil kalmasını sağlaması. Ancak üzerinde inşa edilen barajlar nedeniyle sedimentin çok önemli kısmı artık rezervuarlarda tutulduğundan denize ulaşamıyor. Bu da Karadeniz sularının Batum kıyılarının içine doğru hareket ederek kıyı erozyonuna ve beraberinde ekonomik sorunlara neden oluyor.

2. HAFRİYAT ZİNCİRLEME HASAR YARATIYOR

Barajlar nedeniyle yeni karayolu ulaşım ağı yukarı kotlara çıkarılmak zorunda kalıyor. Yeniden yapılan yüzlerce kilometrelik yol nedeniyle ortaya çıkan hafriyat, sarp ve eğimli yamaçlardan gelişigüzel bir şekilde boca ediliyor. Hem yamaçlardaki doğal bitki örtüsü zarar görüyor hem de yan kollarda derelere ve ana kollarda baraj rezervuarına ulaşan toprak/sediment su kirliliği yanında baraj rezervuarlarının su tutma kapasitesini düşürüyor. Dolayısıyla barajların asıl yapım amacı olan enerji üretimi kısmen azalıyor.

3. EROZYON ARTIYOR

Mevzuatımızda yer alan Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'ne uyulmadığı için yamaç arazilerde bulunan orman vasfındaki sahalar ile su kenarı vejetasyonu ya yok edildi ya da geri dönüşü olmayacak seviyede zarar gördü. Bu zararlar sonucu belki de binlerce yılda oluşmasını beklediğimiz toprak erozyonu miktarı, 25 yıllık çok kısa bir inşaat süresinde meydana geldi, bitki örtüsü ve su kaynaklarımıza zarar verdi. Eğimli ve toprak yapısı bozuk yamaçlarda bu defa erozyon kontrolü ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmak zorunda kalındı. Baraj inşaatı ve yeni yol yapım faaliyetleriyle ortaya çıkan hafriyat ve inşaat atıkları ilgili yönetmeliğe uygun taşınıp depolansa bu çalışmalara bu derece gerek duyulmayacaktı. Ağaçlandırmalar hem baraj projelerine ek maliyet yükledi, hem de ülkemizde ve bölgede doğal olarak yetişmeyen bazı türlerin (özellikle yalancı akasya) kullanılmasına yol açtı. Baraj projelerinin hem olumsuz etkilerini ve maliyetlerini artırdı, hem de doğal bitki örtüsü tahrip edilerek bölgeye yabancı türlerin yerleşmesine neden oldu.

Çoruh Nehri'nin Türkiye sınırlarındaki yüzlerce kilometrelik yolculuğu büyük oranda barajlarla durdurulmuş ve vadi doğal yapısını kaybetmiş durumda. Akarsu üzerindeki barajlardan Artvin'deki Deriner Barajı ve HES (altta) 2012'de, Artvin ve Erzurum il sınırındaki Arkun Barajı ve HES (üstte) de 2014'te açıldı.

FOTOĞRAFLAR: TURGUT TARHAN

UZUN BEYAZ BULUTUN ÜLKESİ

Yeni Zelanda

Dünya haritasının güneyinde, Antarktika'nın yanı başında her şeye uzak bir adalar topluluğu Yeni Zelanda. Büyük Okyanus'un bu köşesinde yanardağlardan buzullara, karlı zirvelerden yemyeşil ovalara, tertemiz sahillerden yüksek platolara coğrafyanın tüm güzelliklerine rastlanıyor. Yeni Zelanda, doğa dostu yaşam biçimiyle dikkate değer bir örnek...

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: MEHMET İLBAYSÖZÜ

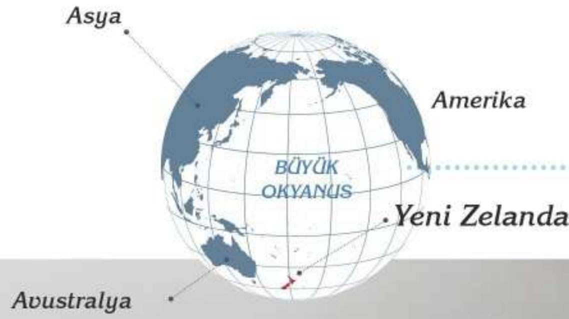

Neredeyse insan eli değmemiş Milford Sound, kıyıda yükselen devasa kaya duvarlarıyla Yeni Zelanda'nın en etkileyici bölgelerinden.

Yabana dönüş

Banks Yarımadası'nın tarım alanlarını tekrar vahşi doğaya kazandırmak için 2020 yılında çalışmalara başlandı ve özel bir fon oluşturuldu. Bölgeye doğal dokusunu tamamen geri kazandırmak için çalışmalar devam ediyor.

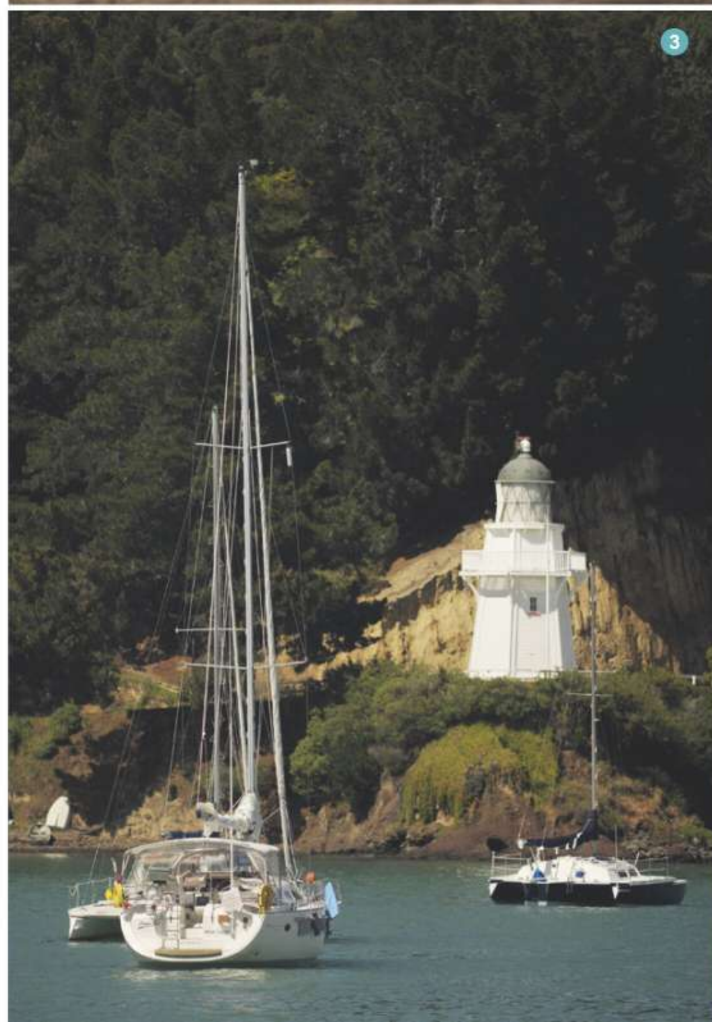
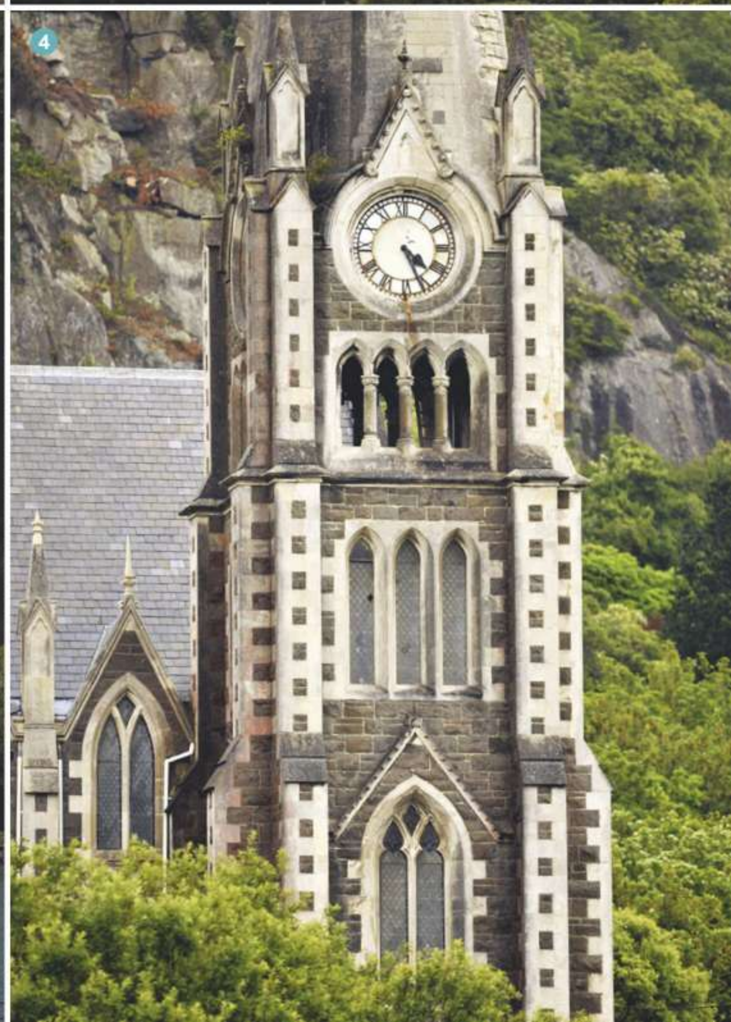
YENİ ZELANDA KİMLİK KARTI

Yeni Zelanda, Kuzey Adası ve Güney Adası olarak adlandırılan iki büyük ve sayıları 700'ü geçen küçük adadan oluşuyor. İki ana ada, en dar yerinde 22 kilometre genişliğindeki Cook Boğazı'yla birbirinden ayrılıyor. Yaklaşık 5 milyonluk nüfusun yüzde 20'ye yakınını yerli halk Maoriler oluşturuyor. Ülkenin başkenti, Kuzey Adası'ndaki 212 bin nüfuslu Wellington. Yeni Zelanda'nın en büyük ve kalabalık şehriyse yine Kuzey Adası'ndaki 1 milyon 440 bin nüfuslu Auckland. Güney Adası, Güney Alpleri adıyla bilinen silsileyle uzunlamasına ikiye bölünüyor ve oldukça dağlık bir yapıda. Kuzey Adası'ysa volkanik aktivitelerin yoğun olduğu bir bölge ve bu özelliği Yeni Zelanda'yı bir volkan ve deprem ülkesi haline getiriyor.

Bulunduğun yere en uzak yer, yine bulunduğun yerdir, diye bir söz duymuştum. Yanlış da değil aslında. Hiç yön değiştirmeden sürekli ileri hareket eden bir kişinin varabileceği en uzak nokta, yine yola çıktığı nokta olur. İyi de ben neden kendimi daha önce hiç bu kadar uzakta hissetmemiştim? Buranın ayrı bir büyüsü var sanki, tüm söylemleri alt üst eden. Yaşlı yerküremizin en güneyindeki ülkelerden birinde, uzak ve yalnız Yeni Zelanda'dayım…

İngiliz kâşif Kaptan James Cook'un seyir defterine göre, 15 Ekim 1769'da gemisi Endeavour'a yanaşan bir Maori balıkçı teknesi, Cook'un hizmetlerine bakan ve tercümanlık yapan Tahitili ●●●

1

2

3

4

Tupaia'nın 12 yaşındaki yeğeni Taiata'yı kaçırmaya kalkar. Bunun üzerine Endeavour mürettebatı balıkçı teknesine ateş açar ve iki Maori'yi öldürür. Taiata tekneden atlayarak gemiye dönmeyi başarır. Bu olay üzerine Kaptan Cook bu sarp sahil şeridine "insan kaçıranlar burnu" anlamına gelen "Cape Kidnappers" adını verir.

İsmini İngiliz kumandan Charles Napier'den alan Napier kentinden 40 dakikalık bir kara yolculuğuyla ünlü sümsük kuşu kolonisine doğru yol alırken, rehberimizin anlattığı bu hikâyeyi dinliyoruz.

Yeni Zelanda, Maori dilinde "uzun beyaz bulutun ülkesi" anlamında "Aotearoa" olarak anılır. Maori sözlü geleneğinde, yarı efsanevi Polinezyalı kâşif Kupe'nin Yeni Zelanda'yı keşfettiğine inanılır. Efsaneye göre Kupe bu topraklara okyanusta yol aldığı kanosunun adını vermiş ve keşfi sırasında Kupe'ye uzun beyaz bir bulut yol göstermiştir.

Yeni Zelanda'yı "keşfeden" ve 1642'de kayıtlarına alan ilk Avrupalı ise Hollandalı kâşif Abel Tasman. Yetenekli bir denizci olan Tasman'ın bu keşfi, Güney Adası'nda Maorilerle yaşadığı anlaşmazlık ve çatışma sonunda mürettebatından dört kişinin canına mal olmuş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu olayın ardından uzun süre Avrupalılar bu topraklara uğramadı. Yine de bu öncü keşif, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Avrupalılar tarafından kolonileştirilmesinde önemli rol oynadı ve 1769'da bölgeye gelen ünlü İngiliz kâşif, kartograf ve deniz subayı James Cook neredeyse tüm kıyı şeridinin haritasını çıkardı. 1840'ta Birleşik Krallık ve Maori şefleri arasında imzalanan ve Yeni Zelanda'nın kuruluş belgesi olarak geçen Waitangi Antlaşması'yla ada, Büyük Britanya'nın parçası haline geldi. Yeni Zelanda 1907'de dominyon oldu, yani İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi ve İngiliz Krallığı'na bağlı olmasına rağmen kendi kendini yönetme hakkı kazandı. Ülke 1947'de tam bağımsızlığını kazansa da günümüzde İngiltere Kralı III. Charles, parlamenter monarşiyle yönetilen Yeni Zelanda devletinin de başı konumunda...

SÜMSÜK KUŞLARI ARASINDA

Bu tarihçeden sonra yine kaldığımız yere, Kuzey Adası'nın meşhur Cape Kidnappers'ına dönelim. 1769'da Maori yerlileriyle Kaptan Cook ve mürettebat arasındaki şiddetli karşılaşmaya şahitlik eden bu bölge şimdilerde Avustralasya sümsük kuşuyla biliniyor. Yeni Zelanda'nın iki büyük adasından Kuzey Adası'nın doğu kıyılarındaki Napier şehrine yaklaşık 33 kilometre mesafedeki burunda binlerce deniz kuşu ürüyor. Yolda, son noktaya kadar kuşlardan iz bile yok. Binlerce devasa kuşun en azından sesini duymalıyım, birkaçını uzaktan da olsa görebilmeliyim. Ben bu düşüncelerle etrafıma bakarken rehberimiz de aklımdan geçenleri okurcasına bizi kandırdıklarını, burada kuş falan olmadığını söyleyip basıyor kahkahayı. Derken son bir küçük tepeciği aşınca karşımızdaki manzara aklımı başımdan alıyor.

Etrafta kulakları sağır eden bir ses, havada insanın içine işleyen nem ve keskin bir koku... Binlerce devasa sümsük kuşu gagalarını tokuşturuyor, kafa kafaya verip eğiliyor, kafalarını sallayıp yuvadaki hâkimiyet alanlarını bildiriyor ya da gagalarını gökyüzüne çevirip uçma sinyali veriyor. Çok geçmeden kokuya da, sese de alışıyorum.

Nefes kesici güzellikteki bu yaratıklar, çevrelerindeki insanlara aldırmadan günlük rutin- •••

RIJKS MÜZESİ

Isaac Gilsemans imzalı tarihi çizim, Yeni Zelanda'yı gören ilk Avrupalı olan Abel Tasman ve mürettebatının 1642'de Maorilerle karşılaşmasını gösteriyor.

Doğayla baş başa

1 Tauranga, limanı ve plajlarıyla ünlü bir sahil kenti.

2 Ülkenin yüksek kesimlerinde yaz aylarında bile yer yer karlı alanlara rastlanabiliyor.

3 Banks Yarımadası, zaten bakir ve temiz olan Yeni Zelanda'nın en sıkı korunan bölgelerinden biri.

4 Dunedin kentindeki Iona Kilisesi, 1872'de tamamlanmış bir Victora dönemi eseri.

Dişi ve erkek sümsük kuşları yavruya birlikte bakıyorlar,

Avustralasya sümsük kuşu, karakteristik görünümünü başındaki sarı tüyler, göz çevresindeki mavi halkalar, göz ve gagasını çevreleyen siyah konturdan alıyor (karşı sayfada). Bir sümsük çifti tek seferde ancak bir yavru yetiştirebiliyor. Genç sümsükler, ebeveynlerinden alaca renkli tüyleriyle ayrılıyorlar. Tasman Denizi kıyısındaki Cape Kidnappers,geniş bir sümsük kuşu kolonisine ev sahipliği yapıyor.

SÜMSÜK KUŞU

Avustralasya sümsük kuşu (bilimsel adıyla Morus serrator), 80-90 santimetreye varabilen boyu, 180 santimetreye varabilen kanat açıklığıyla Sulidae ailesindeki üç okyanus kuşu türünden en çok bilineni. İri bir kıyı deniz kuşu olan Avustralasya sümsük kuşu aynı zamanda usta bir avcı ve dalıcı. Yoğun koloniler halinde ürüyor, genellikle aynı partnerle hayatına devam ediyor. Sümsük çiftleri yumurtayı kaybettiklerinde dört haftada yenisini yapabiliyor, yumurtaya da birlikte bakıyorlar. Yavruların yetişkinliğe ulaşması üç-dört yılı alabiliyor.

ona sırayla gözcülük ediyor ve yine sırayla avlanmaya gidiyorlar.

lerine devam ediyor. Bir yanda yavrusuyla ilgilenen ebeveynler, diğer yanda avda dönenler... İncecik beyaz tüyleriyle küçük birer dinozoru andıran yavrularda yetişkin bireylerin göz alıcı renklerinden eser yok. Genç bireylerse yetişkin formunu almış ancak onların da karakteristik sarı, siyah ve beyaz tüyleri henüz çıkmamış. Ebeveynleriyle neredeyse aynı büyüklüğe ulaşmışlar ama alaca kahverengi tüyleriyle hemen ayırt ediliyorlar. Gençler, yavrulardan farklı olarak rüzgâra karşı durmak bilmeyen kanat egzersizleri yapıyor, okyanusun sert koşullarına hazırlanıyor. Yetişkinlerin boyu 80-90 santime varıyor, kanatlarını açtıklarında da genişlikleri 180 santimi bulabiliyor. İri gövdelerine rağmen usta bir avcı ve dalıcı sümsükler...

Sümsükler çoğunlukla sığ sularda besleniyor ve üreme kolonilerini tamamen ya da büyük ölçüde denizle çevrili alanlar, yani ada ve burunlar ile uçurum ve sahillerin düz alanlarına kuruyorlar. Cape Kidnappers da bu özellikleriyle yaklaşık 5 bin çiftten oluşan Yeni Zelanda'nın bu en büyük sümsük kolonisine ev sahipliği yapıyor.

KUŞ CENNETİ KAPİTİ ADASI

Sümsük kuşlarının neden Yeni Zelanda'yı bu kadar çok sevdiklerini anlamak güç değil. Büyük Okyanus'a yayılan Yeni Zelanda, Kuzey Adası ve Güney Adası olarak adlandırılan iki büyük ada ile bazıları ana adalardan yüzlerce kilometre uzaklıkta 700'den fazla küçük adadan oluşuyor. Bu ada ve adacıkların yarattığı deniz ekosistemi, sümsük gibi deniz kuşları için de bolca balık anlamına geliyor. Bununla birlikte Yeni Zelanda sadece bir deniz kuşu cenneti değil... Bunu, ülkenin simgelerinden ünlü kivi kuşunu doğal ortamında görebilmek için gittiğim Kapiti Adası'nda görme şansı buluyorum... Başkent Wellington'dan (Kuzey Adası) tekneyle geçtiğim adaya girişin katı kuralları var. Buraya sınırlı sayıda ziyaretçi kabul ediliyor, doğal işleyişin bozulmaması için dışarıdan yiyecek-içecek getirilmesine izin verilmiyor ve kuş popülasyonunun zarar görmemesi için adaya ayak basmadan önce ayakkabıların altındaki kalıntılara kadar her şey kontrol ediliyor, görevliler dışarıdan herhangi bir böceğin ya da böcek yumurtasının Kapiti'ye girmemesi için oldukça titiz davranıyor. Adada zaman geçirdikçe bu önlemlerin kuşlar için ne anlama geldiğini daha iyi anlama fırsatı buluyorum.

Etrafındakilere aldırmadan yanımdan geçip giden takahē, güneşin altında maviden yeşile dönen boynu ve bembeyaz gövdesiyle gördüğüm •••

Kapiti Adası'na sınırlı sayıda ziyaretçi kabul ediliyor, doğal işleyişin bozulmaması için dışarıdan yiyecek-içecek getirilmesine izin verilmiyor.

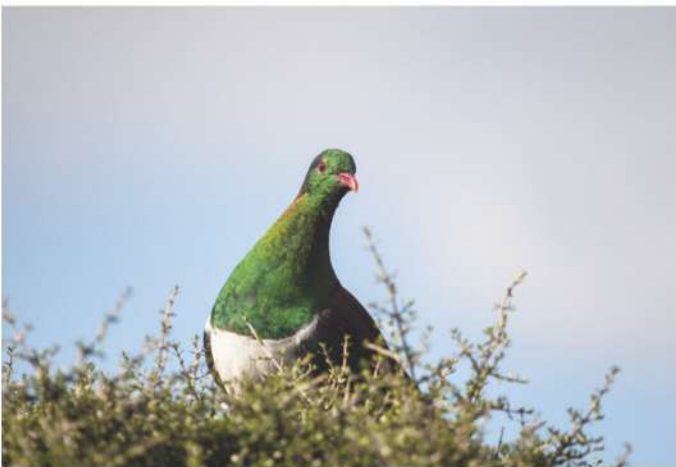

Kuşların cenneti

Kapiti Adası'na Wellington'dan tekne turlarıyla ulaşılıyor. Adaya ayak basmadan önce kurallar hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirilen ziyaretçiler, öğleden sonra en geç saat 5'te adayı terk ediyor (sağda üstte).

Maori dilindeki isimleriyle Yeni Zelanda'ya özgü nadir bir tür takahē, bir güvercin türü kererū, ve çankuşu olarak da bilinen korimako (soldan sağa).

en güzel güvercinlerden kererū, gördüğü her şeyi yemeye çalışan yaramaz papağan kākā, çalıların arasından çıkıp kayıtsız biçimde önümden yürüyüp giden weka, avuç içimden daha küçük toutouwai, Maori dilinde "küçük papağan" anlamına gelen rengârenk kākāriki, turuncu renkli tepesi ve yeşil gövdesiyle korimako ve siyah gövdesine kontrast, boynundaki bembeyaz papyonumsu tüyleriyle tūī... İnsanlara çok nadir görünen tūī kuşuna rastlamak büyük şans! Kontrollü ve sınırlı sayıda ziyaretçiye izin verilmesinin kuşların rahatlığında payı olmalı. Fazla tehlikeye maruz kalmadıklarından olsa gerek, kendilerini pek gizleme gereği duymuyorlar. Akşamüstü saat 5'ten önce adayı terk etmemiz gerektiği için bir gece kuşu olan kiviye rastlayamasak da birçok farklı kuş türünü doğal alanlarında izlemekten mutluyum...

ORTA DÜNYA MEKÂNLARI

Sadece 5 milyon kişinin yaşadığı Yeni Zelanda'nın geniş topraklarında çok iyi korunmuş sayısız doğa hazinesi uzanıyor; volkanlardan buzullara, yemyeşil vadilerden tertemiz sahillere ve yüksek platolara coğrafyanın tüm güzelliklerine rastlanıyor. Yeni Zelandalı yönetmen Peter Jackson da J. R. R. Tolkien'in ünlü eseri *Yüzüklerin Efendisi*'ni (1954) beyazperdeye aktarmak ve kitapta geçen Orta Dünya'ya can vermek istediğinde, mekân seçiminde pek zorlanmamış; üçlemenin tamamını ülkesinde çekmişti. İlki 2001'de yayınlanan bol ödüllü filmden sonra oluşan *Yüzüklerin Efendisi* sektörü bugün bile ülke ekonomisini besliyor; çekimlerin yapıldığı hemen her yere turlar düzenleniyor. Bunlardan en kolay ulaşılabilenleri başkent Wellington yakınlarında olanlar. Serinin ilk filmi *Yüzük Kardeşliği*'nde görülen Elf yurdu Rivendell, şehrin yakınlarındaki Kaitoke Bölge Parkı'nda çekilmiş. Gandalf ve Saruman'ın Isengard'da buluşmaları da Harcourt Park'ta filme alınmış. Burada, film çekimlerinde de bulunan bir rehberin düzenlediği tura katılıyorum. Rehberimiz kuru bir dalı asa gibi kullanarak Saruman'ı oynuyor, gruptan bir kişiye de Gandalf rolünü veriyor ve replikleri harfi harfine tekrar ediyor. Filmin bir sahnesinde Saruman, şeytani güç Sauron'a hizmet edecek büyük bir ordu kurmak için emrindeki Orklara tüm ağaçları köklerinden sökmelerini emreder. Bu emrin ardından filmde peş peşe ağaçların devrildiğini görürüz. Rehberimizin anlattığına göre, Peter Jackson bu sahneyi de parkta sadece tek bir kuru ağacı kullanarak çekti, her devrilişten sonra ağaç bir düzenekle tekrar kaldırıldı ve kuru dallarına yaprak eklendi.

Filmdeki doğal mekânların çoğunun setiyse Güney Adası'ydı. Bizim yolculuğumuz da güneye!

GÜNEY ADASI'NIN YEŞİL YOLLARI

Güney Adası'nın doğusundan batısına 566 kilometrelik kara yolculuğu... Dunedin'den yola çıkacak, bir gece adanın iç kesimindeki Queenstown'da konaklayacak ve batı kıyılarındaki fiyortlara; Milford Sound'a varacağım. Bu güzergâh muhteşem manzaralar sergiliyor. Güney Yarımküre'nin en güneyinde ve Antarktika'ya yakın olmasına rağmen Yeni Zelanda yeşil ve bereketli. Yolculuğumun Dunedin'den Queenstown'a yaklaşık ●●●

Orta Dünya

Yazar Tolkien'in ünlü *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesi hayali Orta Dünya'da geçiyor. Eseri beyazperdeye uyarlayan yönetmen Peter Jackson, çekimler için en uygun yer olarak kendi ülkesi Yeni Zelanda'yı seçmişti. Ülkenin yaban coğrafyasının yanı sıra parkları, bahçeleri de Orta Dünya karakterlerini ağırladı (üstte).

Kaitoke Bölge Parkı, *Yüzüklerin Efendisi* çekimlerinde Elf yurdu Rivendell'de geçen sahnelerde görülmüştü (üstte). Ilıman okyanus iklimi sayesinde Yeni Zelanda'da üzüm yetiştiriciliği de yapılıyor. Ülkede geniş bağ bölgeleri bulunuyor (solda).

dört saat sürecek 300 kilometrelik ilk etabında sürekli değişen yeşil dünyanın tadını çıkarıyorum.

Şehre yaklaşırken Yeni Zelanda'nın en büyük şarap mahzeninde mola veriyoruz. Başlarda kimse Dünya'nın bu köşesinde üzüm yetiştirilebileceğine ihtimal vermemiş ancak Gibbston Vadisi'nde bağcılık 1983'te başlamış ve 1987'ye gelindiğinde ilk şarap piyasaya sürülmüş. Tesisin sahipleri, bulundukları Merkez Otago bölgesinin, Fransa'nın Burgundy ve ABD'nin Oregon bölgeleriyle birlikte bugün Pinot Noir cinsinde dünyanın en iyi üç bölgesinden biri olduğunu söylüyor. Tesisin 400 fıçının üzerinde kapasiteye sahip mahzeni 1995'te inşa edilmiş.

Hâlâ kömürle çalışan en büyük yolcu vapurlarından biri olan 111 yaşındaki TSS Earnslaw, Wakatipu Gölü'nde hizmet vermeye devam ediyor.

Dağa oyulan mahzen ısı ve nem kontrolü açısından herhangi bir yapay müdahaleye gerek duymuyor.

GÜNEY ALPLERİ'NE NAZIR

Wakatipu Gölü kıyısındaki 15 bin nüfuslu Queenstown, Yeni Zelanda'nın kayak ve macera sporları merkezi olarak biliniyor. Tarihi Earnslaw vapuruyla Wakatipu Gölü'nde gezintiye çıkmak kentte yapılacak başlıca etkinliklerden biri. Hâlâ kömürle çalışan en büyük yolcu vapurlarından TSS Earnslaw, adını göl kenarındaki 2 bin 889 metrelik Earnslaw Zirvesi'nden alıyor. 1912'de suya indirilen ve 51 metrelik uzunluğuyla Yeni Zelanda'da inşa edilmiş en büyük buharlı vapur olan TSS Earnslaw, başlarda kargo vapuru olarak hizmet vermiş ve göl kıyısındaki birçok koyun çiftliğine ulaşım sağlayarak havzanın gelişiminde büyük rol oynamış. İşlevi zamanla değişen ünlü vapur Kraliçe Elizabeth'ten ABD Başkanı Bill Clinton'a birçok ünlü ismi konuk etmiş. Yeni Zelanda yakın tarihinin eşsiz bir mirası olan ve hâlâ Wakatipu kıyılarındaki uzak koyun çiftliklerine turistik seferler düzenleyen yaşlı vapur, her yıl Dünya'nın çevresini bir buçuk kez kat edecek mesafede yol alıyor ve her yıl mayıs ve haziran aylarında yaklaşık bir buçuk ay bakıma alınıyor.

Vapur, Güney Alpleri manzarası eşliğinde yaklaşık 90 dakikalık bir yolculuğun ardından Walter Peak Çiftliği'ne varıyor. Wakatipu Gölü'nün sakin bir koyunda bulunan çiftlikte bir koyun kırkma gösterisi izliyorum. Akşam maviliği çökerken emektar Earnslaw bizi Queenstown'a geri götürmek üzere iskeleye yanaşıyor.

Araçla 25 dakika mesafede bulunan, dağların arasında küçük bir kasaba olan Arrowtown ise insanı yaklaşık bir buçuk asır geriye götüren bir "altına hücum" dönemi yerleşimi. Kasabada, ilk maceracı altın avcıları olan Çinlilere ait evler ziyarete açık. Kışın uluslararası kayak takımlarına ev sahipliği yapan küçük kasaba, yaz aylarındaysa tüm dünyadan doğa yürüyüşçülerinin uğrak noktası. Hem alışveriş hem yiyecek-içecek bakımından uluslararası marka mekânlar yerine yerel, kimlik sahibi, özgün mekânlarıyla örnek bir yer.

Dağların arasındaki bu cennet parçasına kalbimi bırakıyor ve yaklaşık dört saatlik Milford Sound yoluna hazırlanıyorum. Fiyortlara ulaşmak için Wakatipu Gölü'nün ve Güney Adası'nın omurgasını oluşturan Güney Alpleri'nin etrafından dolaşmamız gerekiyor. Bu da insan eli değmemişe benzeyen dağ manzaraları demek... Bin 200 metre uzunluğundaki Homer Tüneli'ni geçtikten sonra fiyorda kadar alçalan orman kaplı bir kanyona giriyor yol. Sarp dağların ve bitmek bilmeyen virajların arasından fiyorda varan yol, kışın çığ tehlikesi nedeniyle çoğu zaman kapalıymış. ●●●

Sessizliği dinle

1 Yeni Zelanda kürklü foku koruma altındaki nadir bir memeli.

2 Kuzey Adası'ndaki Tauranga'nın temiz kumsallarında doğa yürüyüşü.

3 1769'da Kaptan James Cook'la Maoriler'in tatsız karşılaşmasına tanıklık eden Cape Kidnappers, yüksek falezleriyle dikkat çekiyor.

Hector yunusu (*Cephalorhynchus hectori*), sadece Yeni Zelanda sularında yaşayan küçük bir yunus türü.

Şelaleler diyarı

Güney Adası'nda en yakın yerleşime yüzlerce kilometre uzaklıkta bulunan Milford Sound'a teknelerle ulaşılabiliyor (üstte).

Milford Sound'da yağmurlu günlerde ortaya birden irili ufaklı yüzlerce şelale çıkıyor (solda üstte). Tekneler de konuklarına şelale banyosu yaptırıyor (solda).

Ve zirveleri, mürekkep mavisi suları ve ağaç kaplı kayalıkların büyülü birleşimiyle Milford Sound... Fiordland Ulusal Parkı'ndayım. Milford Sound fiyordu, Tasman Denizi'ndeki ağzından Güney Adası'nın içlerine doğru 15 kilometre boyunca uzanıyor. Sağlı sollu yaklaşık bin 200 metre yüksekliğinde dik kaya duvarlarıyla çevrelenen ve iki büyük şelaleye ev sahipliği yapan bu doğa harikası, yağmurlu günlerde birden ortaya çıkıveren şelaleleriyle de biliniyor. Dünyanın en çok yağmur alan yerlerinden olduğu göz önünde bulundurulursa (yılda ortalama 182 gün yağış alıyor ve ortalama 6.8 mm yağış düşüyor), Milford Sound'un yılın büyük bölümünde sayısız şelaleye ev sahipliği yaptığını söylemek yanlış olmaz. Fiyordu çevreleyen dağ ve uçurumlar o kadar yüksek ki bu geçici şelaleler çoğu zemine ulaşmadan rüzgârla savrulup gidiyor.

Milford Sound'un kalbine girmek için bir tekne turuna katılıyorum. Kaptan tekneyi bir şelalenin altına kadar götürüyor ve önceden yağmurlukları içinde bu anı bekleyen biz konuklarına bir tür şelale banyosu yaptırıyor. Fiyordu havadan keşfetmek için de Milford Sound Havaalanı'ndan uçak ve helikopter turları düzenleniyor. Bununla birlikte Yeni Zelanda'nın insan eli değmiş yerlerinin bile doğal- ●●●

Su ülkesi

Büyük Okyanus'un çevrelediği Yeni Zelanda tam bir su ülkesi. Kuzey Adası'ndaki yaklaşık 160 bin nüfuslu Tauranga da coğrafi özellikleri sayesinde ülkenin önemli denizcilik merkezlerinden biri olarak öne çıkıyor. Kentin kayalıklarında olta balıkçıları da şansını deniyor.

Yeni Zelanda'nın insan eli değmiş yerlerinin bile doğallığını ve temizliğini koruduğu görülüyor.

lığını ve temizliğini koruduğu görülüyor. Fiyort için "kusursuz bir saflıkta" tanımı abartılı olmayacaktır. En yakın yerleşime yüzlerce kilometre uzakta olmasına ve bölgeye ulaşmak için saatler süren yorucu bir yolculuk gerekmesine rağmen her yıl bir milyona yakın gezgin ziyaret ediyor Milford Sound'u, bunların bir bölümü de fiyortlara doğrudan gemilerle geliyor.

Bölgenin diğer çekim noktalarından Dusky Sound fiyordunu 1770'te ziyaret eden Kaptan Cook, seyir defterinde buradan "Dusky Bay" olarak bahsediyor. Burayı Avrupa'dan gelen gemiler için uygun bir liman olarak gören Cook, 1773'te fiyorda tekrar gelerek gözlem noktaları kuruyor. Bölge Avrupa'dan gelen ilk ziyaretçiler için büyük önem kazanıyor ancak iç kesimlere ulaşımın çok zor olduğu bir kıyı şeridinde bulunması ve denizcilerin Yeni Zelanda coğrafyası hakkında her geçen gün daha fazla bilgi edinmesiyle giderek önemini yitiriyor. Fiyorda günümüzde bile sadece hava ve denizden ulaşılabiliyor. Adını anmamız gereken bir diğer fiyort da "sessizliğin sesi" diye de nitelenen Doubtful Sound... Güney Adası'nın 40 kilometreyle ikinci en uzun ve 421 metreyle en derin fiyordu. Kaptan Cook, 1770'te buraya girmekte tereddüt edince balina ve fok avcıları bölgeye İngilizcede "şüpheli" anlamına gelen "doubtful" adını veriyor. Doubtful Sound'u çevreleyen dağlar, daha engin ve eğimli karaktere sahip.

1957-62 yılları arasında Yeni Zelanda Genel Valiliği yapan Charles John Lyttelton, bu bölgeden bahsederken dünyada hiçbir insanın ayak basmadığı çok az yer kaldığını, bunlardan birinin de Yeni Zelanda gibi gelişmiş bir ülkede olduğunu, ancak bu toprakların güneybatı köşesini ziyaret etmeyen birine bunun çok da inandırıcı gelmeyebileceğini ifade etmiş. Yeni Zelanda'da bulunduğum ●●●

Sahilde yaşam

Tauranga, önemli bir liman kenti olmasının yanı sıra gözde bir tatil merkezi (solda en üstte). Kentin kumsalları gündelik hayatın da parçası ve çok sayıda etkinliğe ev sahipliği yapıyor (solda üstte). Kıyı bölgelerinde birden denizanaları beliriveriyor (solda).

Yeni Zelanda'nın ikinci, Güney Adası'nın ise en büyük şehri olan 400 bin nüfuslu Christchurch, şehir içindeki kanallarında gezinti olanağı sunuyor.

Güney Adası'ndaki Christchurch, güneşli havalarda sokak gösterilerinin, açık hava etkinliklerinin düzenlendiği canlı bir şehir (üstte).

Zorlu arazide etkileyici bir mühendislik örneği sergileyen

süre içinde valinin ne kastettiğini her gün deneyimlediğimi söyleyebilirim. Gelişmiş ekonomisi ve yaşam kalitesi bakımından üst sıralarda bulunmasına karşın Yeni Zelanda, tüm dünyaya model olabilecek bir çevre temizliği ve doğa dostu yaşam tarzı sergiliyor. Anakaradan bu kadar uzakta olmasının ve düşük nüfusunun da bu durumda payı olduğunu eklemek gerek kuşkusuz.

TARİHİ DEMİRYOLUNDA YOLCULUK

Şimdi fiyorttan ayrılalım ve Güney Adası'nın ikinci büyük şehri Dunedin'den tarihi atmosferde bir tren yolculuğuna çıkalım. 1900'lerin başında inşa edilen Dunedin Tren İstasyonu'nda yolcularını bekleyen sıcak sarı tonlardaki tren daha çok bir oyuncağı andırıyor, vagonlarıysa çağdaş bir yapıda tasarlanmış. 1890'larda, yani altına hücum döneminde Dunedin ile Merkez Otago bölgesini birbirine bağlamak için inşa edilen ve çoğunlukla altın avcıları tarafından kullanılan Taieri Gorge demiryolu, günümüzde turistik bir güzergâha dönüşmüş. Zorlu arazi yapısı göz önüne alındığında etkileyici bir mühendislik örneği sergileyen demiryolu hattı, Dunedin'den karayoluyla ulaşılamayan birçok noktaya da erişim imkânı veriyor. Tabii ki bu rota da yolcularını büyüleyici manzaralarla ödüllendiren bir güzelliğe sahip...

Yaklaşık üç buçuk saat süren yolculuk sırasında birçok yolcu gibi ben de trenin içinde sürekli hareket halindeyim. Varacağımız son noktada 15 dakika kadar dinlenip dönüşe geçileceği için bu yolculuk bir varış noktasına ulaşmaktan çok yolun kendisi için yapılıyor, yolcular da vagon aralarında farklı manzaraların keyfini çıkarıyor. Atıştırmalık ve içecek servisi yapılan vagondaki güler yüzlü Marian'dan trende çalışan görevlilerin çoğunun gönüllü oldukları bilgisini alıyorum. Marian, evde boş oturmaktansa ülkesini ziyarete gelenlere yardımcı olmayı tercih ettiklerini anlatıyor. Bu sayede doğaya çıktığı ve birçok farklı kültürden insanla sosyalleşebildiği için kendini şanslı hissettiğini söylüyor. Yolculuk boyunca bin 407 metre uzunluğundaki Caversham dahil pek çok tünelden geçiyoruz. Rotamızda 1880'lerde inşa edilen ve hâlâ Yeni Zelanda'nın en büyük demir yapısı olan Wingatui Viyadüğü de bulunuyor.

BANK YARIMADASI'NA DOĞRU

Yeni Zelanda'nın ikinci en kalabalık şehri olan yaklaşık 400 bin nüfuslu Christchurch, aynı zamanda Güney Adası'nın da en büyük yerleşimi. 31 Temmuz 1856'da yayımlanan kraliyet tüzüğüyle şehir statüsü kazanan Christchurch, Yeni Zelanda'nın en eski şehri unvanına sahip. Christchurch, merke-

İnşa edildiği yıllarda altın arayıcılarını taşıyan Taieri Gorge demiryolu hattında şimdi turistik geziler düzenleniyor (solda). Yeni Zelanda'nın başkenti Wellington'ı da yemyeşil dağlar çevreliyor (üstte).

Taieri Gorge demiryolu, altına hücum döneminde inşa edilmişti.

zi bir meydan etrafında tamamlayıcı dört meydandan oluşan ve şehir merkezini parklarla destekleyen bir planlamasıyla inşa edilmiş dünyadaki sayılı şehirden biri, bu özelliğini ABD'nin Philadelphia ve Savannah ve Avustralya'nın Adelaide şehirleriyle de paylaşıyor. Batısında uzanan Güney Alpleri'nin kayalık eteklerinden gelen kaynak sularıyla dünyanın en berrak ve temiz su kaynaklarından birine sahip. Tarihte bölgeden Antarktika'ya yapılan keşif seferlerinin çıkış noktası olan Christchurch, ılıman okyanus iklimi ve canlı şehir yaşamıyla birçok gezginin uğrak noktası olmayı sürüyor, her yıl doğa turizmi ve doğa sporlarına meraklı yüzbinlerce gezgini kendine çekiyor.

4 Eylül 2010'da 7.1'lik bir depremle sarsılan şehirde can kaybı yaşanmamış ancak 22 Şubat 2011'de meydana 6.3'lük ikinci deprem, dünya genelinde bir şehir merkezinde meydana gelen en şiddetli depremlerden biri olarak kayda geçmiş, can kaybı ise 185 kişiyle kalmış.

Christchurch'ün güneydoğusunda yer alan Banks Yarımadası'na doğru doğa harikalarıyla dolu yaklaşık bir buçuk saat süren yolculuğun ardından Banks Yarımadası'ndayım. Yarımada, Güney Adası'nda volkanik özelliklerin en belirgin olduğu yer. Burayı kayıtlarına alan ilk kâşifse yine Kaptan Cook. 17 Şubat 1770'te yarımadayı "yuvarlak bir şekil, kırık yüzeyli, verimli olmaktan çok çorak bir alan" olarak tanımlayan Cook, arka planda gözlemlediği yüksek kara parçasından dolayı yarımadayı hatayla "ada" olarak kayıtlara geçirmiş ve bölgeye gemisi Endeavour'un botanikçisi Joseph Banks'i onurlandırmak için "Banks Adası" adını vermiş. Kendi içinde irili ufaklı birçok yarımada ve koy barındıran Banks Yarımadası'nın suları ağ balıkçılığına karşı sıkı bir korumaya alınmış. Bu küçük koylar birçok deniz canlısının yanı sıra en küçük yunus türü olan beyaz başlı yunusun (diğer adıyla Hector yunusu) da doğal yaşam alanı. Küçük koylarda yaptığımız bu gezide ben de bu güzel canlıyı görme şansını yakalıyorum. Birçok kuş türünü ve kayalıklarda güneşlenen bolca Yeni Zelanda kürklü fokunu da gözlemliyorum.

Yine uzun bir yolculuğun arifesinde, geminin güvertesinde korkuluklara yaslanmış bir halde taze okyanus esintisinin tadını çıkarıyorum. Karşımda uzun beyaz bulutun ülkesi duruyor. Biz insan türünde bu merak olduğu sürece keşfetme arzusu ölmez diyorum kendi kendime. Bir kez daha gelebilmek, bir kez daha görebilmek umuduyla son kez bakıyorum hayatımı sonsuza kadar değiştiren bu topraklara. Haere rā Aotearoa, hoşça kal Yeni Zelanda ●

Fenni kovanların yaygınlaşmasıyla 1980'li yıllarda atıl duruma düşen serenler, tekrar canlandırılmaya çalışılıyor. Büyüksöğle Mahallesi'nden Ramazan Bozkurt, sereninde karakovanlarda tekrar bal üretmeye başlayan arıcılardan biri.

LİKYA TİPİ ARI KOVANLIKLARI

SERENLER COĞRAFYASI

Antik dönemden yakın geçmişe kadar Antalya ve Konya'nın dağ ve yaylalarında serenler birer kule gibi yükseldi ve arılara ev oldu. Toroslar'ın yükseklerinde günümüze kalmış sınırlı sayıda serende arıcılık hâlâ sürüyor. Kırsal mimarinin bu nadide örnekleri hayata tutunmaya çalışıyor.

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: YUSUF ERKAN

Teke Yarımadası'nda gök gözlülere "önce güneşe, sonra arılara bakacaksın" derler. Gözlerin nazar etkisi geçsin, güzelim emektar arılara nazar değmesin anlamında kullanılır bu deyiş. Gözlerim mavi olmasa da ben de arılardan önce güneşe bakıyor ve gözlerimi açtığımda kendimi 3 bin 70 metre yüksekliğindeki Kızlarsivrisi Dağı'nın eteklerinde buluyorum. Antalya sınırlarındaki mağrur Kızlarsivrisi bembeyaz gelinliğini kuşanmış. Yöre halkının "kovanlık" da dediği ama daha çok "seren" olarak adlandırılan Likya tipi arı kovanlarının coğrafyasındayız. Bu kuş uçmaz kervan geçmez dağ ve yaylalarda serenler birer hayalet gibi zamanı bekliyor. Büyüksöğle Mahallesi'nden arıcı Ramazan Bozkurt'un Kurtini mevkiindeki serenleri ise hayata döndürülmüş. Elmalı Belediyesi Kültür Müdürü arkeolog Durmuş Altan ile o serenleri görmeye gidiyoruz. Bir yandan anlatıyor Altan: "Elmalı yakınlarındaki Semahöyük'te (MÖ 3000) ele geçen pitosların (büyük küp) üzerinde bir plana rastladık. Likya tahıl ambarlarını, Likya kaya mezarlarını ve arı serenlerini gösteriyordu. Pitoslardaki plana dayanarak serenlerin binlerce yıllık bir kültür olduğunu söyleyebilirim."

Her dağın bir türküsü vardır, derler. Kızlarsivrisi'nin türküsü de serenler olabilir. Serenler Antalya'nın Elmalı, Korkuteli ve Kumluca ilçelerinin kesiştiği yerde yükselen Kızlarsivrisi'nin eteklerinde yoğunlaşıyor. Antik dönemlerde "Milyas" olarak adlandırılan bu bölge, Strabon tarafından "Termessos'la İsinda arasında kalan dağlık ülke" olarak tanımlanır. Serenlere yine Gazipaşa-Anamur sınırında ve Konya'da da rastlanıyor. Konya'da serenlere "hanay" da deniliyor.

Elmalı'nın Büyüksöğle Mahallesi'ne vardığımızda Ramazan Bozkurt'u bizi beklerken buluyoruz. "Benim serenim ulaşım olmadığı için bittiydi" diyor Ramazan. "Belediye 'kovanlıkları faaliyete geçirelim' deyince, 'yol yapın, hazır' dedim. Onlar yolu yapıverdi, biz de arıcılığa devam ediyoruz." Sabahın erken saatlerinde çıktığımız yolculuk kuşluk vakti son buluyor ve Ramazan'ın serenine bozuk yolda güç bela ulaşıyoruz. Kurtini'ndeki serenin ana gövdesi taş ve ahşap. Sekiz yıldır faal durumdaki serenin dünü ve bugününü anlatıyor Ramazan: "İlk iki yıl bal kesmedik. Ama sonraki seneler iyi bal aldık. Şimdilik ticari amaç düşünmüyoruz zaten. Amacımız serenlerin tekrar canlanması. Eşe dosta verdik, kendimiz yedik. Önceden kovanlıktan leğenlerle bal alınırdı. Biz peteklere 'gömeç' deriz. Leğenlere bembeyaz, sapsarı gömeçleri doldurur, kağnıyla eve gelinceye kadar yolda karşımıza kim çıkarsa verirdik. Bir de eve gelenler olurdu. Beş-altı kişinin önüne kilolarca bal koyduğumuz olmuştur."

Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi* adlı kitabında kovanlıkları "bal sereni" olarak adlandırır ve bazı arıcıların bir serenden 100 kilogramdan fazla bal elde ettiklerini kaydeder. "Beydağları'nın batı yüzünün balları o kadar beyaz ve o kadar nefistir ki, bunun bir eşi ancak Bozburun Dağı'nda veya Çimi doğusundaki yaylalarda elde edilir."

Ramazan'ın içlendiği diğer durum da serenlerin gün geçtikçe azalmasıydı. "Önceden herkesin yaylada bir ya da birkaç sereni olurdu" diyor. "O

zamanlar Söğle bölgesinde 150 civarında seren vardı, şimdi bu sayı 15'e kadar düştü. Serenleri fenni kovan (kasa sandık şeklindeki kovan) bitirdi. İklimler değişti, bakımı güçleşti, doğa bozuldu, ilaçlar arttı, arıcılık yapmak zorlaştı. Serenlerin kimisi yıkıldı, kimisi çalındı, kimisi de yandı."

Gövde kısmı yüksek yapılar serenler. Ayılara, vahşi hayvanlara ve hırsızlardan korumak için böyle yapılıyorlar. Serenlerin biçimini ayrıca doğa koşulları, yalıtım ve stabillik belirliyor, bir yandan da estetik ve işlev birleştiriliyor. Durmuş Altan serenlere neden bu bölgede rastlandığını şöyle açıklıyor: "Fenni kovanları her yere götürebilirsiniz. Serenlerin dezavantajıysa sabit yapılar olmaları. Serenlere en uygun yer Kızlarsivrisi'nin etekleri, çünkü bu bölge flora açısından çok zengin. Serenlerin sabit olmalarının dezavantajını ortadan kaldıran bitki çeşitliliğine sahip bu dağ..." Büyüksöğle Mahallesi'nden İrfan İşcan da "Bu memleketin otu hiçbir yere uymaz, yağlıdır. Kekiğin, sütleğenin ve kırmızı şalbanın ballarını hiçbir bal tutmaz. Buralarda bol bol yetişir bunlar."

Büyüksöğle'de ayrılıyoruz ve asıl hikâye şimdi başlıyor. Her biri kendi yalnızlığındaki serenlerin coğrafyasını dolaşacağız. Kaptanımız Abdurrahman Bayram'ın arabasına atlıyorum. ●●●

Serenler, yoğunlukla Elmalı, Korkuteli ve Kumluca ilçelerinin kesiştiği bölgede yükselen 3 bin 70 metrelik Kızlarsivrisi'nin eteklerinde yer alıyor. Antik dönemlerde "Milyas" olarak adlandırılan bu coğrafyadaki Serkiz Yaylası keçi sürülerinin dolaştığı, doğallığını korumuş bir yer.

> **Kekiğin, sütleğenin ve kırmızı şalbanın ballarını hiçbir bal tutmaz. Buralarda bol bol yetişir bunlar.**
>
> – İRFAN İŞCAN, BÜYÜKSÖĞLE MAHALLESİ

> Önceden herkesin yaylada bir ya da birkaç sereni olurdu.
>
> – RAMAZAN BOZKURT, BÜYÜKSÖĞLE MAHALLESİ

Serenler coğrafyasında fenni kovanların yanı sıra eski usul karakovanlara da rastlanıyor. Fenni kovanlardan ticari amaçla yararlanılırken karakovan bal üretimi daha çok arıcılar ve yakın çevrelerinin ihtiyacı için.

Humeylibaşı altlarındaki yaylada peynir kuyularını geçtikten sonra manzara birden açılıveriyor. Yöre insanının "Gölgölcükler" dediği Çarşakdibi, Gölalanı ve Gölkuyusu ovaları ardı ardına sıralanıyor. Kızlarsivrisi'nin eteklerinde rakımı 2 bin 800'lere kadar tırmanan bu bölge, serenler coğrafyasının kalbi dense yeridir. Çarşakdibi, üç serenin günümüze ulaştığı güzelim bir ovacık. En güneydeki serenin üzerinde iki karakovan günümüze ulaşmış. Ortadaki seren kovanlar açısından en yoğun olanı; 25 civarında kovan sayıyorum. En kuzeydeki seren ise bırakın kovanı, gövde üzerindeki ağaç sırası açısından bile fakir durumda.

Gölalanı, Söğle'de serenlerin yoğun olarak günümüze ulaştığı bölge. Kızlarsivrisi'ne doğru ilerlediğimiz yolun hemen altında kalan iki seren oldukça görkemli. "Tom" lakaplı Osman'ın sereni, karakovanların yanı sıra fenni kovanların konulduğu bir seren. Anlatılanlara bakılırsa İmecik'ten ve Avdancık'tan kaçan arı oğulları buradaki kovanlara kendiliğinden giriyormuş. Nedeni ise iyi bir kovanlık olması ve uçkununun iyi olmasıymış. Bölgedeki çukurluklar önceden baharın gölcükle kaplanır yaza doğru gölcükler kuruyunca tarım yapılırmış. Kenar Göl mevkiindeki tarlasında nohut yolan Ayşe Almaz anlatıyor: "Gölalanı'nda en birinci kovan Abdurrahman Alkaya'nındır. Bundan 30 yıl önce buradaki serenlerden bal kesilirdi. Hıdır Kaçar balı keser, sonra uzatırdı bize balları akışan sapsarı peteklerden." Gölalanı'nda toplam sekiz seren ayakta kalmış, bir o kadarının yıkıldığı veya söküldüğü temellerinden anlaşılıyor. İki serenin kaldığı Gölkuyusu'na vardığımızda kuyudan su çekiyoruz. Kar kokulu buz gibi bir yayla suyu. Gölkuyusu'ndaysa iki seren bulunuyor.

Serkiz Yaylası'na ilerlerken çobanlara ve yaylıma çıkan keçilere rastlıyoruz. Koca Serkiz Yaylası'nda sadece bir tek seren günümüze ulaşmış. Bu seren de adı kaynaklarda geçmeyen antik kalıntılar arasında bulunuyor. Günbatımında Kızlarsivrisi manzarasıyla birlikte olağanüstü görünüyor.

Avdancık serenleri bugünkü son durağımız. Büyüksöğle ve Küçüksöğle mahallelerini yukarıdan gören bir manzaraya sahip iki seren, antik adı Soklai olan bir yerleşimde bulunuyor. Burada bir "garnizonun bulunduğu" ya da "kırsal karakterli tarımsal bir merkez" olduğu yönünde arkeologların görüşü var. Avdancık serenleri Antalya Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nce 2009'da koruma altına alınmış.

Geceyi Elmalı'da geçirdikten sonra Gölova (Müğren) Mahallesi'ne yolumuzu düşürüyoruz. Ne yazık ki Müğren'deki hiçbir seren günümüze ulaşmamış. İbrahim Özen, "Bir dönemler köy civarında sekiz seren vardı" diyor, "1970'te yukarıda gördüğün Düverkuzuğu boğazından bir afat indi, taştır topraktır sürükleyip getirdi, serenleri önüne katıp götürdü, serenler mahvoldu. Mal, sahibiyle gidermiş, seren sahipleri ölünce ilgilenen olmadı artık serenlerle."

ARILARIN PEŞİNDE

Beğiş Mahallesi'ne doğru dümen kırıyoruz. Yerleşimin geleneksel dokusu sağlam. Yörede "serttaş" denilen taştan yapılan toprak damlı evler büyük oranda korunmuş. Tarla çağılı, girlandlı ve düz blokların oluşturduğu antik kalıntılar buranın ne kadar eski bir yerleşim yeri olduğunun kanıtları. Beğiş'te yerleşimi ikiye ayıran asfalt yolun batısındaki iki seren yarı yarıya yıkık durumda. Yolumuz üzerindeki Avdan Mahallesi'nde biraz soruşturunca sekiz serenin ne yazık ki günümüze ulaşamadığını öğreniyoruz. İmecik Mahallesi'nde İbrahim Bıçak bize önceden İmecik ve çevresinde hatırlayabildiği kadarıyla 46 serenin olduğunu, günümüzeyse ikisinin ulaştığını anlatıyor. ●●●

Yeşilköy (çevre duvarlıklı arılık).

Dereköy (ahşap seren).

Çarşakdibi (taş ve ahşap seren).

LİKYA TİPİ ARI BARINAKLARI

Taş ve ahşap serenler:
Bir sıra taş bir sıra ağaç hatıldan oluşur. Gövde kule şeklindedir.

Ahşap serenler:
Gövde moloztaş temel üzerindedir. Taş örgü üzerine ahşaptan inşa edilir.

Çevre duvarlıklı arılıklar:
Anakaya üzerine oturur ve onun şeklini alacak şekilde kenarları yüksek duvarlı inşa edilir. İç kısmı teraslanır.

Gölgölcükler (taş ve ahşap seren).

Söğle (taş ve ahşap seren).

BEREKETLİ TOPRAKLAR

Serenlerin bereketli coğrafyasında en çok üretilen tahılların başında nohut geliyor. Tarlaları büyük olanlar, hasat için mevsimlik işçi de çalıştırıyor (solda üstte ve solda altta). Bakırlıdağ eteklerindeki İmecik Yaylası'nda çobanlar koyunlarını otlatıyor. Yayla aynı zamanda Antalyalıların gözde yazlık mekânlarından (sağda üstte). Kızlarsivrisi eteklerindeki Gölkuyusu mevkiinde çobanlar koyun ve keçilerine buz gibi dağ suyunu veriyor (sağda altta).

> **Serenler çukur ve boğaz yerlere kurulur, tepe başına kuramazsın.**
> – İBRAHİM BIÇAK,İMECİK MAHALLESİ

Güneydeki tepeyi işaret ediyor. "Şu yakanın yüzü sedir ormanıydı önceleri ve serendi. Serenlerin yapımında kullanılan ağaçlar yanı başından kesilirdi. Taşlar yine serenin etrafından toplanırdı."

Bıçak'ın önümüze koyduğu doğal balı kaşıklıyoruz. Bir kaşık, iki kaşık derken doğal olduğu için bıktırmayan balı yiyip bitiriveriyoruz Abdurrahman'la. Bıçak'la birlikte önce İmecik'te sedirler arasındaki serenleri ziyaret ediyoruz. Sonra da yayladan Dereköy serenlerine doğru yola çıkıyoruz. Asardibi-Horunali mevkiinde bizi arabadan indiriyor Bıçak. Yolun aşağılarındaki sökülmüş seren yataklarını gösteriyor. Sonra içlenip taş başında sipsiyle (bir tür düdük) bir uzun hava tutturuyor. Fiske vursan arabamızın uçurumdan yuvarlanıvereceği hissi veren eğimde kıvrıla kıvrıla İmecik Yaylası'na doğru rakım yükseltiyoruz. Aşağılarda ayaklarımızın altına serilen manzara tek kelimeyle muhteşem. İbrahim Bıçak "Şimdi böyle arabayla çıkıverdiğimize bakmayın bu yolu" diyor; "Önceden Yörükler kovan yüklü develerle bu yolu çıkarlarmış. Bir yandan da arıları dinlerlermiş. Arı nerede ses çıkarır, inilerse yükü oraya yıkarlarmış. Arı eyemin (yayılımın) olduğu yeri, çiçeğin çok olduğu yeri bilir. Serenler deneyli deneyli yerlere yapılır olmuş bunun sonucunda."

İmecik Yaylası girişindeki bir çeşmede yalağın gölgesinde kuzgunları gölgelenirken buluyoruz. İleride görkemli Bakırlıdağ zirvesine bulutlar yavaş yavaş toplanıyor. Yağmur ha yağdı ha yağacak. İbrahim Bıçak bu kez arıların "meteoroloji mühendisi gibi" olduğundan söz ediyor. "Arı senden benden iyi bilir yağmur yağacağını. Bir keresinde hava günlük güneşlikti, bulut bile yoktu gökyüzünde. Bir yüklendi arı kovana. 10 dakika geçti geçmedi dolu indi gökyüzünden. Yağışın olacağını biliyor arı, bir an önce kovanına girmek istiyor."

Kardiç Vadisi'ndeki Dereköy serenleri çukur bir noktada yer alıyor. Yaryolbaşı'nda beş seren ardı ardına sıralanıyor. Bunların en önemli özelliği gövdelerinin yüksek taş kaide üzerine, içi taş dışı ahşaptan yapılması ve kapılarınının olmaması. Daha önce gördüğümüz serenlerden daha alçaklar. Serenleri incelerken kokuları her yana yayılan ada çaylarından, kekiklerden de topluyorum. Bu dar alanda flora çeşitliliği kayda değer.

Dönüş yolunda İbrahim Bıçak gibi deneyimli bir arıcıyı bulmuşken soruyorum: "Serenler ne gibi özelliği olan yerlere kurulur?" "Serenleri tepe başına kurmazsın" diyor Bıçak. "Serenlerin olduğu yeri hiç rüzgâr tutmaması lazım gelir. Nerede bir kıytı (kuytu) yer var, oraya kurarsın serenleri. Arının güzel çalışabileceği, rüzgârın çarpmayacağı, uçkunu (uçması) güzel yere kurarsın. Arının uçkunu boğaz olacak, çünkü boğaz takip eder arı. Hülasa çukur ve boğaz yerlere kurulur."

Abdurrahman dönüşte asfaltı tercih ediyor. Bu güzergâh Yazır Güzlesi ve Yazır'daki serenleri ziyaret olanağı sağlıyor. Datköy yolunda yöredeki

LİKYA DİKME MEZARLARIYLA BENZERLİK

Likyalıların başkenti Xanthos, serenler coğrafyasındaki kovanlıklara ilham veren kule tipi anıt mezarlara sahip.

"İlk gezginlerden şimdilere pek çok araştırmacı, serenlerin Likya'nın en özgün anıtlarından olan 'dikme mezarlar' ile benzerliğine dikkat çekerken, bu kule formunun antik dönemden günümüze süregeldiğini belirtir. (...) Serenlerin geleneksellİği irdelendiğinde, kovanları taşıyan dikme, yani ana gövdenin, üzerinde duran lahde veya mezar odasına kaide olarak hizmet veren mezar dikmeleri ile benzer olduğu görülür. Serenlerdeki platform üzerindeki kovanların örtülmesiyle elde edilen semerdam form veya üçgen çatı, Klasik Dönem lahitlerinin kapakları ile benzerlik taşır. Bütün bunlar serenlerin de tıpkı günümüz tahıl ambarları gibi antik dönemden beri Milyas bölgesinde kullanılan bir yapı tipi olduğu düşünülür."

***Kaynak:** Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim görevlisi Süleyman Bulut, "Lykia'da Arıcılık: Seren ve Çevre Duvarlı Arılıklar Işığında Antik Geleneği Arayış" makalesi.*

son seren yapım ustalarını öğreniyorum: İmecik Mahallesi'nden Süleyman Calkaz (Topar Ağa), Büyüksöğleli Hüseyin Türker ve Küçüksöğleli Tahir Ertuğrul... Yörede son serenin 1960'lı yıllarda yapıldığına dair yaygın görüş yineleniyor. Son ustalar ölmüş ve deneyim aktarımı olmamış. Eski ustalar bıçkının olmadığı, tahtaların baltayla düzlendiği, çivi yerine geçmeli tahtalarla kilitli ve hatılların kullanıldığı, harç yerine iri taşların arasını küçük taşlarla doldurdukları örme tekniğiyle yoklukların var ettiği bir zanaatı icra eylemişler. Bir serenin yapımı için 10 traktör kasası dolusu taş ve dört metre kereste kullanılmış.

ÖLÜM VE DİRİM

Kızılova bitimindeki İmecik Susuzu bizi akşam kızıllığıyla selamlıyor. Ardı ardına sıralanmış üç serenin ilkine yaklaşınca Hüseyin Demir yanımızda bitiyor. Meğer ilk serenin sahibi o olurmuş. "Köyün kuzeybatısında dört seren yıkıldı. Yıkılan serenlerden birisi benimdi. Hırsızlar bal çalayım derken yıktılar sereni…" Serenlerin bir başka türü olan çevre duvarlıklı arılıklara Likya bölgesinde üç yerde rastlanıyor: Antalya Hurma Mahallesi, Phaselis ve Yeşilköy-Muarönü. Yeşilköy arılığını, serenlere ilham verdiği düşünülen kule tipi anıt mezarların günümüze en iyi ulaştığı Xanthos'a yakınlığı nedeniyle tercih ediyorum. Günlerdir incelediğim serenler ile Xanthos'un ünlü Harpy Anıtı'nı ve yanı başındaki anıtsal mezarı karşılaştırıyorum. Kimilerince lahit mezarlar birer "ölüm evi", serenler ise bal üretim canlılığıyla "dirim evi" olarak yorumlanıyor. Yeşilköy'deki arılık monoblok bir kayanın biçimini alan, moloztaş ve harç kullanılarak inşa edilmiş. Arıların uçkun yönünde alçak örülen duvarlar, diğer kısımlarda yükseliyor. Kuzeydoğudaki girişten sonra arılık içindeki pilaster ve ayakların bulunduğu kısma geçiliyor. Kovanlar bu ahşap platform üzerine konuluyor. Ancak arılığın içinde ne bir kovan, ne de ahşap bir platform kalmış.

Bu yöre tarihin derinliklerinden getirdiği değerleri araştırmamız ve üzerinde düşünmemiz için birer birer önümüze seriyor. Onları anlamanın yoluysa öncelikle değerlerini bilip korumaktan geçiyor... ●

Farklı nedenlere yıkılmış, sökülmüş serenlerin yerine, yöre arıcılarının deyişiyle "deneyli yerler olduğu için" günümüzde fenni kovanlar yerleştiriliyor. Amaç, arıların çiçeklere kolayca ulaşmasını sağlamak.

DÜNYA BASIN FOTOĞRAFI ÖDÜLLERİ

Dünyanın sesleri

Ukrayna'daki korkunç yıkımdan suyu tükenen Fas vahalarına Dünya Basın Fotoğrafı (World Press Photo) ödülleri bu yıl da fotoğraf aracılığıyla yerkürenin acil sorunlarına dikkat çekiyor. 127 ülkeden 4 bine yakın fotoğrafçının katıldığı yarışmadan yansıyanlar umut ve umutsuzluğu aynı potada eritiyor. Küçük bir seçkiyle gezegenimizin hikâyelerine kulak verelim.

YAZI: ÖZLEM NUMANOĞLU

Yok olmadan önce

Uzun Soluklu Proje / Afrika birincisi

MUHAMMED KİLİTO

Toprak kuru. Kuyular susuz. Palmiyeler ölüyor. Çobanlar hayvanlarını bir parça yeşil için umutsuzca sürüyor. Fas'ın yüzlerce yıllık vahaları, sakinlerinin alışık olmadığı bir kuraklıkla sınanıyor. Çöl vahaları temelde üç elemandan oluşuyor: Bolca tatlı su, iyi kalitede toprak ve elbette hurma ağaçları... Vahalar ister büyük ister küçük olsun; birer biyoçeşitlilik adası görevi görüyor ve çölleşmeye karşı bir bariyer oluşturuyorlar. Vahalar, bu kurak coğrafyanın göçebe toplulukları için binlerce yıldır soluklanacak bir alan, gıda ve su kaynağı demek... Bazı topluluklar bu yüzden vahaları kutsal kabul ediyor. Vahalar, örneğin Sahra Çölü'ndeki gibi mevsimsel olarak kuru dere yataklarının dolmasıyla geçici oluşabildikleri gibi onları düzenli besleyen bir yeraltı suyu kaynağı varsa kalıcı da olabiliyorlar. Bazen yeraltı suları uzun yolculuklarında doğal olarak yüzeye çıkıyor ve vahaları ●●●

UMUDA BAKIŞ

Merzouga Vahası'nda bir adam, bir kuyudaki su seviyesini kontrol ediyor. Derin kuyular su tablasını tüketip onlara erişimi olmayan çiftçileri kaynaksız bırakabiliyor.

8 MAYIS 2022

FOTOĞRAFLAR: MUHAMMED KİLİTO, VII MENTOR PROGRAMI / VISURA

ÇÖL YEŞİLİ

Fas'ın güneyindeki Varzazat şehrinde bulunan Fint Vahası'nda bin 500 kişi yaşıyor.

MART 2022

Fas'ın vaha habitatının üçte ikisi geçen yüzyılda yok oldu.

oluşturuyor, bazen de derinden insan eliyle yüzeye çıkartılıyorlar. Ancak insanın yıkıcı aktiviteleri ve küresel ısınma sebebiyle vahalar giderek doğal özelliklerini kaybediyor. Su kıtlığı, yükselen sıcaklıklar, yangınlar derken Fas'ın vaha habitatının üçte ikisi geçen yüzyılda yok oldu. Bu yok oluş zincirleme sorunları tetikliyor. Çiftçi topraktan yeterli verimi alamıyor, daha fazla kaçak kuyu açılıyor, yoksulluk artıyor, sonunda insanlar vahalarını terk ediyor ve kimi şehirlere, kimi başka ülkelere göç ediyor. Jüri, çalışmayı yok olmaktaki bir çevrenin ustalıkla çalışması olarak değerlendirdi. ●●●

1 - Tigmert Vahası'ndaki Kasbah Kervansaray Müzesi'nde bölge kültürüne adanmış bir müzede çömlekler, *2022*. 2 - Figuig Vahası'nda su dağıtımı taştan yapılar ve toprak kanallar aracılığıyla yapılıyor, *2021*. 3 - Zagora'da bir su kulesi. Daha istikrarlı su temini için aileler sıklıkla su kuleleri inşa ediyor, *2022*. 4 - Tigmert Vahası'ndaki bir köyden Muhammed bölgede kalan son ailelerden birinin mensubu, *2020*.

1

2

3

4

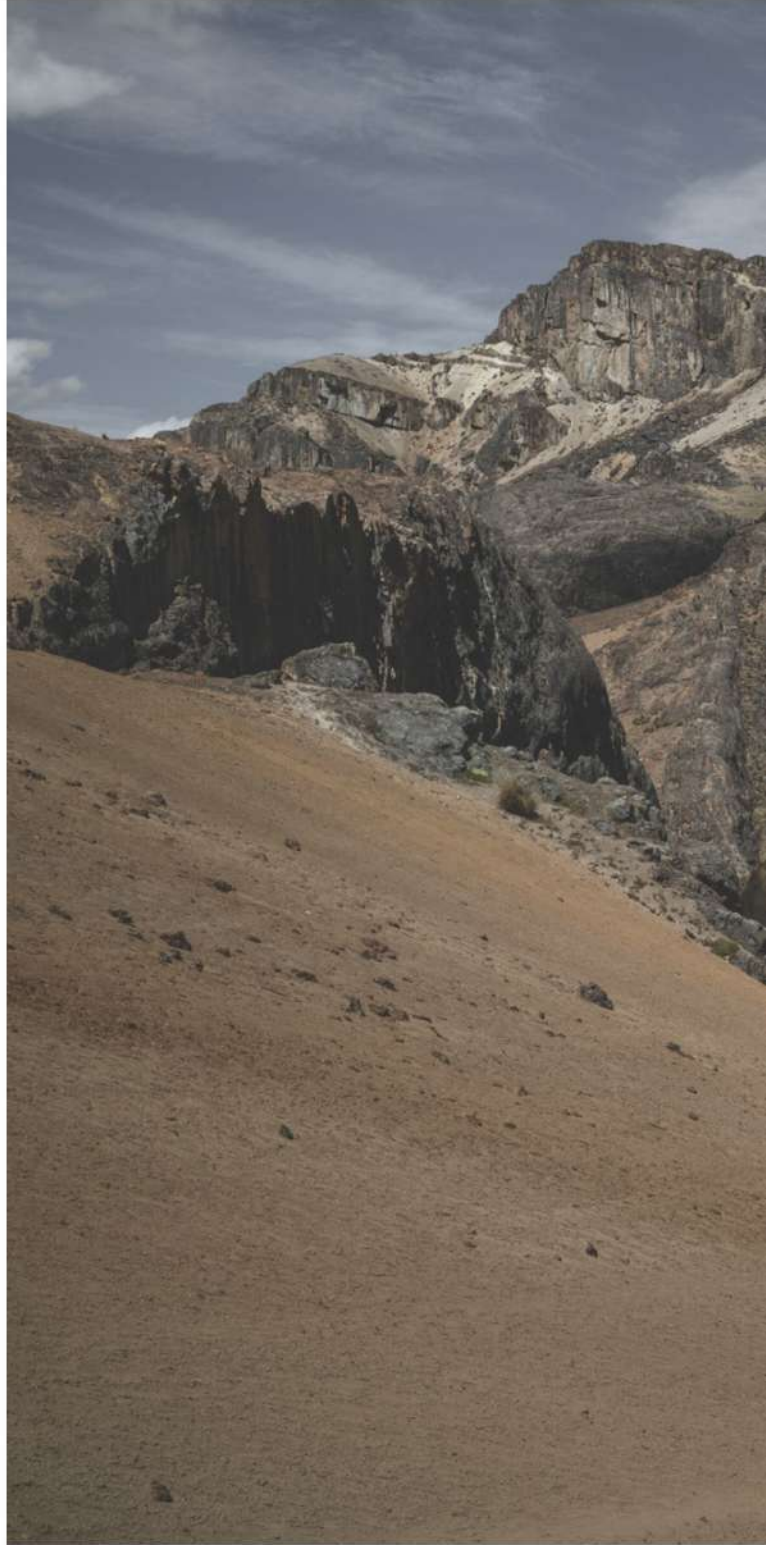
Alpaka çiftçileri

Hikâye / Güney Amerika birincisi

ALESSANDRO CINQUE

Deve familyasının Güney Amerikalı, hörgüçsüz ve de pek sevimli üyesi: Alpakalar... Dağlardaki bataklık zeminleri seviyor, onları soğuktan koruyan kalın yünleriyle 4 bin metrenin üzerindeki yüksek rakımlarda yaşıyorlar. And Dağları'nda binlerce yıldır insan ve alpaka beraber yaşam sürüyor. Günümüzde de Peru'nun orta ve güney kesimleri ile Bolivya'nın batısında kıymetli yünleri için yetiştiriliyor alpakalar. Hafif, dayanıklı, parlak, kar ve yağmura dayanıklı yünleri için her iki yılda bir kırkılıyor ve Peru'yu alpaka yününün lider üreticisi yapıyorlar.

Fakat nasıl ki hava, su, toprak iklim değişikliğinden etkileniyor, Peru Andları'nın bu sembol canlısı da yerküredeki ısınmayı hissediyor. Görkemli And Dağları'nda buzullar çekilir ve meralar küçülürken, alpakaların ●●●

BEBEK ALPAKA

Üçüncü kuşak alkapa çiftçisi Alina Surquislla Gomez, bir bebek alpakayı meraya taşıyor.
MAYIS 2021

FOTOĞRAFLAR: ALESSANDRO CINQUE, PULITZER CENTER/NATIONAL GEOGRAPHIC

DAĞDA GECE

Alpakalar gece karanlığında dinlenmeye çekilmiş. Alpaka çiftçilerinin çoğu, yüksek rakımdaki dondurucu hava koşullarına rağmen hayvanlarını açık havada yatırıyor. Sebep olarak, ahır yapacak parayı bulamamaları gösteriliyor.

Alpaka çiftçileri giderek dağların daha yüksek rakımlarına taşınıyor.

otlayıp susuzluklarını giderecekleri alanlar bulmak zorlaşıyor. Beslenme sorunlarına uyuz ve bit gibi parazitlerin yol açtığı hastalıklar da eşlik ediyor. Alpaka çiftçiliğiyle geçinen topluluklar çareyi dağların daha yüksek rakımlarına taşınmakta buluyor.

Bilim insanlarıysa bu soruna radikal bir çözüm öneriyor: Sıcaklığa daha dayanıklı türler yaratmak! Puno'daki Quimsachata Araştırma ve Üretim Merkezi alpakaların kendilerine has özelliklerinin (örneğin renklerinin) yok olması için onların genetik materyalini tutuyor.

World Press Photo jürisini etkileyen de fotoğrafların gücü kadar çalışmanın kültür ve kimliğin çevreyle derin bağını belgelemesi oldu.

YENİ TÜRLER

Sıcaklığa dayanıklı alkapa türleri yaratılması için çalışan Quimsachata Araştırma ve Üretim Merkezi'nde bir alpaka fetüsü analiz ediliyor (altta). Felimon Paxi Menezes, meni toplamak için kullanılan bir alpaka modeline plastik vajina yerleştiriyor (en altta). ***KASIM 2022***

KORKUNÇ YIKIM
Savaşın sivillerin hayatında yol açtığı akıl almaz yıkımın sembolü niteliğindeki kare, hemen her fotoğrafçının terk ettiği Mariupol'de çekildi. ***9 MART 2022***

Doğumhanede bombardıman

Yılın Basın Fotoğrafı

EVGENİ MALOLETKA, ASSOCIATED PRESS

Sedyede yatan 32 yaşındaki karnı burnunda İrina Kalinina, Ukrayna'nın Mariupol şehrindeki hava saldırısında ağır yaralanmış, görevliler tarafından apar topar doğumhaneden daha güvenli bir yere tahliye ediliyor. Ne yazık ki "barış" anlamına gelen "Miron" ismini vereceği bebeği ölü doğdu, yarım saat sonra da İrina Kalinina hayatını kaybetti.

Rusya, 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal ettiğinde öncelikli hedefi, Azak Denizi kıyısındaki stratejik liman şehri Mariupol oldu. Takvimler 20 Mayıs'ı gösterdiğinde Rusya şehrin kontrolünü tamamen ele geçirmişti. Ağır bombardıman Mariupol'ü tanınmaz hale getirmiş, onbinlerce sivil hayatını kaybetmiş, onbinlercesi de kaçmıştı. Associated Press için çalışan fotomuhabiri Evgeni Maloletka şehirde kalan az sayıdaki fotoğrafçıdan biriydi ve şehrin bu trajik günlerini yansıtan kareleriyle Mariupol'ün çığlığını dünyaya taşıdı. Jüri, Maloletka'nın tehlike altında çalışma azmi ve gücünden de etkilendi ●

KANSU ŞARMAN

"Açıl bahtım, geldi vaktim"

Mayıs ayıyla birlikte Hıdırellez zamanı da gelir çatar. Hıdırellez, kışı kazasız belasız atlatmanın, baharın sembolüdür; kırlara çıkılır, adak adanır ve dilek dilenir…

CHRIS MCGRATH/GETTY IMAGES

> *Bir gün çok bunalırsan*
> *Denizin dibinde*
> *Yosunlara takılmış gibi*
> *Soluksuz*
> *Sakın unutma gökyüzüne bakmayı*
> *Gökyüzü senindir*
> *Gökyüzü herkesindir*

Nazım Usta'nın dediği gibi, herkese ait büyük mavi kubbenin ortaya çıktığı, artık güneşle göğün arasında hiçbir engelin kalmadığı, bahtların açıldığı dilek ayıdır mayıs. Adını mitolojide gökkubbeyi taşımakla cezalandırılan titan Atlas'ın kızı, haberci tanrı Hermes'in annesi Maia'dan alır. Maia, Ülker Takımyıldızı'na adını veren yedi kız kardeşin en büyüğüdür.

Mart soğukları, nisan yağmurları yerini açık bir gökyüzüne ve sonrasında sonbahara kadar sürecek yaz mevsimine bırakır. Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu ve Mezopotamya'da benzer ritüellerle doğanın uykusundan uyanışı kutlanır. Bunlar arasında en yaygın bilinen Hıdırellez'dir. 6 Mayıs günü halk takvimini ikiye ayıran Kasım günleri sona erer, Hızır günleri başlar.

Halk kültürü araştırmacısı Dr. Ergün Veren, Hıdırellez inancını şöyle aktarıyor: "6 Mayıs'a rastlayan günde ölümsüzlüğe erişmiş olan iki peygamber, İlyas ve Hızır, Hıdırellez günü buluşup görüşürler. Hızır ve İlyas içerikli pek çok anlatı farklı kültürlerde varlığını sürdürür. Bunlardan bazıları Hıdırellez'in Mezopotamya ile Anadolu kültürlerine ait olduğu; bazıları ise İslamiyet öncesi Orta Asya Türk kültür ve inançlarına ait olduğu yolundadır. (...) Hızır, yaygın bir inanca göre, hayat suyu (ab-ı hayat) içerek ölmezliğe ulaşmış; zaman zaman, özellikle baharda insanlar arasında dolaşarak zor durumda olanlara yardım eden, bolluk-bereket ve sağlık dağıtan, Allah katında ermiş bir ulu yahut peygamberdir. Uğur ve kısmet sembolüdür. Mucize ve keramet sahibidir.

İlk çağlardan itibaren geniş bir coğrafyada baharı kutlamak için bazı tanrılar adına tören ve ayinler düzenlenirdi. Zamanla bu kutlamalar değişti ve dönüştü ama ateş şenliklerden eksik olmadı. Edirne'deki Kakava Şenlikleri'nde de her yıl büyük bir ateş yakılıyor.

Bu nitelikleriyle mitoloji dünyasının kendilerine üstün yetenekler atfedilen tanrıları hatırlatır."

Hıdırellez kutlamaları su kenarları, ağaçlık veya yeşillik alanlarda yapılır. Ev, bahçe dileğinde bulunanlar, o gece gül dalının altına isteklerinin sembollerini bırakır. Hıdırellez gençlerin bahtının açılması için ritüellerle dolu bir gündür. "Açıl bahtım, geldi vaktim" sözleriyle tarif edilen bu dönemde dallara çaput bağlanır, ağaç diplerine yüzük gömülür, talihi açılsın, niyeti çıksın diye yürüyüşler yapılır, maniler söylenir, dua edilir. Ateş üzerinden atlanır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde ağrı ve hastalıklara iyi geldiğine inanılan Hızır sopası inancıyla yeşil dallarla ağrıyan yere vurulur ●

Halk takviminde bu ay

6 Mayıs Hıdırellez, 7-8 Mayıs Doğu rüzgârları, 16-17 Mayıs Filizkıran Fırtınası, 19-20 Mayıs Kokulya Fırtınası, 21 Mayıs Mayıs Yedisi ve Ülker Fırtınası, 30 Mayıs Kabak Meltemi.

KONYA

YERKÖPRÜ

ŞELALESİ

